[Repr from FRANK, J.P. Delectus]

HERZ, S.
C

SIM. HERZ,

D. M.

OBSERVATIONES DE FEBRIBUS NERVOSIS.

si modo fides, quae historiam inprimis commendare debet, non desit, non aliquid utilitatis expectari possit.

Medicinam facio in Ucero-Marchiae metropoli, Primislavia dicta, ubi nec tam ampla quidem medico contingit occasio instituendarum observationum, nec multiformes & monstri similes occurrunt morborum cohortes: interim tamen haud raro obvia extant exempla, quorum praecipua memoriae tradere haud indigna videntur.

Non dedignabuntur igitur, spero, aequi medicarum rerum censores meam operam, si, quantum otii mihi superfuit, febrium nervosarum observationibus aliquam curam impenderim. Occasionem maxime praebuerunt exempla, quae mihi obvenerunt haud pauca: historias morborum studiose conscripsi, HIPPOCRATIS aphoristicam dictionem sectatus, atque recentiorum in praxi versatissimorum vi-

rorum observationes diligenter evolvi, & inter se comparavi: quae haud parvam mihi iniiciebant suspicionem, febres recentiorum nervosas cum illis, quae ab HIPPOCRATE, aliisque nostrae aetatis nonnullis, qui ab Hippocratico vocis usu haud recesserunt, maligne nuncupantur, magnam alere cognationem, & quidquid industrius in facienda medicina COUS in praenotionibus suis aphoristica licet brevitate de febrium malignarum symptomatibus, harumque eventu proposuit, & attente collegit, febribus sic dictis nervosis facile accommodari, & ad illarum cognitionem conferri posse.

Praeterea haud indigna videtur mihi attentione haecce contemplatio, viam parans simul expeditam ad eruendam clarius, universaliusque existentiam, quam vulgo vocant, indolemque veram malignitatis notionis; quae celeberrimos inter medicos dissensui, erroribusque nascendis occasionem praebuit.

Hoc igitur confilio prodeunt hae observationes: quae, si forte non displicebunt, impellent me, ut, si neque animus, neque otia ad scribendum defuerint, in plerisque morbis mihi occurrentia, memoratu maxime digna, accuratiusque elaborata, in publicum aliquando emittere constituam.

Dabam Primislaviae mense Ian. 1789.

OBSERVATA
QUAEDAM
AD SIMILITUDINEM
NERVOSAE FEBRIS
CUM
MALIGNA SPECTANTIA.

Febris nervoſa, poſtquam nova plerumque aptiora nomina pleriſque morbis a recentioribus, noſtraeque aetatis ſcriptoribus impoſita ſunt, etiam huius febris nomine immutato, ita medicorum obſervationibus illuſtrata eſt, ut non deſit abſolutiſſima eius hiſtoria apud MANNINGHAM *a*) LANGRISCH *b*) HUXAM *c*) HOME *d*) GLASS *e*) VOGEL *f*)

a) The ſympt. nat. and cauſes and cure of the febricul. or little fever.
b) The modern theory and pract. of phyſ.
c) Opp. ed. Reich. T. I. & T. II.
d) Princip. med.
e) Comment. de febrib.
f) Praelection.

SELLE *g*) aliosque nec paucos, nec incelebres. Hanc sub τύφȣ nomine ab HIPPOCRATE descriptam censet SAUVAGESIUS. Ab hoc tamen discessit cl. VOGELIUS „ quod si enim, inquit, a praemagna imbecillitate recesseris, quam HIPPOCRATES adscribit suis typhis, nihil commune illae habent cum nostra febre, seseque inprimis ingenti ardore & breviori duratione ab hac distinguunt " *h*).

Et profecto, si illa, quae de typhis scripta leguntur apud HIPPOCRATEM, perpendantur, & cum febrium quarundam symptomatibus comparentur, multo verosimilius videbitur, non de febribus hodie sic nominatis nervosis, sed de morbis, putridis febribus simillimis, ibidem agi.

Nam, de typhis agens, sic loquitur „ invadit aestatis tempore, cum canis sidus oritur, bile per corpus agitata. Statim igitur cum febres vehementes corripiunt, & gravis ardor & cum gravitate imbecillitas, crurumque ac manuum impotentia, quae nullum ei usum praestant, venter perturbatur, & quae ex eo

---

g) Pyretolog. method. & ej. neue Beiträge &c. Iter Theil.

h) L. c. §. 56. p 39.

dimittuntur graviter olent, vehementiaque tormina accedunt &c. *i*) " Alium pariter typhum ortum suum trahere dicit „ cum bilis putrefacta cum sanguine per venas & articulos permixta fuerit " *k*) iterumque alium, cum corporis humidum putrefactum, & plus aequo resiccatum fuerit; *l*) & quod attinet ad illum typhum, ubi eo laboranti „ totum corpus interdum intumescere *m*) " dicitur, id sane a febre nervosa hodierna alienissimum est. Quare probabile utique est, quod de typhis ab HIPPOCRATE notatum fuit, non ad nervosam febrim spectare videri, neque quem ad febris nervosae speciem refert cl. HUXHAM, morbum cardiacum CELSI, huc pertinere, idem VOGELIUS confirmat „ quum febrilis morbus plane non fuerit " *n*).

Omissa vero huiusmodi qualicunque disputatione, illud vere certissimum est, quaecunque de malignitate passim in febribus edixit HIPPOCRATES cum symptomatibus febrium

---

i) De internis affectionibus, edit. Foes. Francofurt. 1621. p. 553.
k) Ibidem p. 554.
l) Ibidem p. 555.
m) Ibidem p. 553.
n) Ibidem l. c.

nervoſarum convenire. Prius vero, quam ad ulteriorem huius argumenti recenſionem progrediar, malignitatis vocabulum, quod continuo fere in ore habemus, cum hac in re cardo totius negotii verſatur, aliquam penſitationem meretur. In Galenicis definitionibus medicis malignum morbum appellatum invenio „ vi quidem maximum & difficilem, imaginatione imbecillem, certum iudicationis tempus non habentem " *o*) quoad ſumme BOERHAVII opinionem circa malignitatis notionem, ii dicuntur morbi maligni „ qui ſubito vires deſtruunt " *p*) cl. de HAEN ſtatuit, morbos eſſe malignos „ quos ſymptomata inſolita, aut ſolito graviora & numeroſiora comitantur " *q*) apud celeb. GAUBIUM malignus morbus habetur „ qui inſidioſe mitis, ſub phaenomenis non ominoſis aggreſſus, ex improviſo graviſſimis ſymptomatibus naturae vires opprimit; alias & talem, qui praeter morem ſuum inuſitata ſymptomata turbaſque vehementiores, quam quae naturae eius con-

---

o) Pag. 544. ed. Baſil.
p) Vid. ej. prael. in inſt. med. cum not. Halleri Tom. VI. p. 92.
q) Rat. med. Tom. III. cap. I. p. 4.

venire videantur, excitat. Denique & refractarii, qui expertorum quoque remediorum vires eludunt, ac curatione vel magis exacerbantur, huc referri solent " *r*) cl. ELLER omnem malignitatis naturam, qua morbus febrilis vehemens per contagium propagari, & epidemice grassari solet, *s*) consistere asserit. Celeber. STOLLIUS „ nulla dari pathognomica malignitatis signa, nullamque eius definitionem condi posse, nec ullam existere malignam febrem, quae specifica sit & sui generis " *t*) opinatur. Sunt etiam nonnulli, qui nullum inter febrem malignam & putridam discrimen ponere videntur. *u*) Plerique tandem e symptomatum magnitudine malignitatem diiudicant, & quibuscunque febrium ge-

---

r) Institut. patholog. med. §. 876.

s) Obs. de cognoscend. & curand. morb. Sect. VI. p. 112.

t) Rat. med. T. II. p. 22.

u) Vid. cl. HUXHAM. l. c. T. II. p. 100. & cl. PRINGLE über die Krankheit einer Armee, cap. 7. p. 270. Summi inter Anglos viri promiscue hanc vocem ita assumunt, in hanc opinionem & inclinare videntur cel. TRALLES „ virium, quae terreis remediis &c. adscriptae sunt, exam. rigoros. " Cap. XIX. p. 365. & cl. TISSOT Sämmtliche zur Arzneykunst gehörige Schriften 1.r Theil Cap. 17. p. 245.

neribus interdum supervenire existimant. *v)* Dolendum sane est, quod ex omni harum longe diffidentium definitionum vel descriptionum censu vix una alterave cum alia convenientiam habet, & tam infeliciter cessit viris, tum doctrina, tum studio, ad hanc rem satis instructis, ut parum ad severiorem rationis normam accedat. Sed huic de malignitate arduae disputationi medicas tandem manus adhibuit vir studii atque ingenii magnitudine admirabilis, clarissimus BALDINGER, qui medicorum dissensum, celeberrimorumque practicorum errorem in definienda malignitate videns, malignitatem in morbis ex HIPPOCRATIS mente per recentiorum irritabilitatem & sensibilitatem illustravit, *w)* febriumque malignarum symptomata ex coacis adeo sollicite collegit, ut, quicunque omnibus praeiudiciis immunis, attente monumenta haecce

---

v) Conf. cl. WEIKARD. Vermischte medicinische Schriften 2tes Stück p. 246. Sic. Io. VEITZ pyretolog. pract. p. 9. inflammationes malignas dicit, „ si sanguis post multas venae sectiones semper pleuriticus, pulsus semper durus sit, si inflammatio totum viscus vitale occupat, si corpora cacochymica invadant. "

w) Vid. hui. viri libellum, qui inscribitur Opuscul. med. Goetting. 1787. ad progr. V.

legerit, quae non modo ſimplicitate ſua legentis ſtudium excitabunt, ſed evidentia etiam aſſenſum extorquebunt, non amplius dubius haerebit, nec in putrida febrium indole, *x*) nec in colluvie bilioſa, aut in diatheſi quadam phlogiſtica malignitatis characterem ponendam eſſe, proprium vero morbi genus conſtituere febrem malignam, cuius ratio in ſyſtemate nervoſo latet; nihil enim illuſtrandis ſymptomatibus magis conſentaneum eſt, quam univerſali cuidam ſyſtemati, cuiuſmodi nervoſum eſt, ſedem adſcribere, laeſamque irritabilitatem & ſenſibilitatem accuſare: *y*) ſunt enim

---

x) Conf. etiam cl. SCHROEDER diſſert. de febrium putrid. different. in §. V. in eius opuſc. cur cl. ACKERMAN, qui ſequentia habit. „ Quicunque modo enumerata malignitatis ſigna cum ſymptomatibus febris putridae comparaverit, magnum inter haec facile reperiet diſcrimen, ad malignitatem ideo conſtituendam, nulla requiritur humorum putredo, nec ad febrem putridam malignitas, & cl. RAHN. Adverſ. med. T. I. p. 298.

y) Non intelligimus hic (cum de irritabilitate & ſenſibilitate loquimur) ſolam illam, quae nervis ineſt, ſentiendi vim vel facultatem, ſive qua fibrae muſculares praeditae a ſtimulis applicatis contractiones exhibent, irritabilitatem Hallerianam dictam, ſed latiori ſenſu indicamus maiorem vel minorem, quam ſanitas requirit, irrita-

eorum nonnulla, videlicet laffitudo, fenfuum ftupor, virium deiectio, mentis aberratio, non ea tamen, ut vehemens fequatur delirium, animus triftis, pulfuum raritas, aliaque, quae infirmitatem & minutam fenfibilitatem denotant, quum alia in nimia vel aucta fenfibilitate potius confiftunt; dira enim quandoque oriri videmus fymptomata, quae omne fibrarum genus, cum mufcularium, tum nervearum ita afficiunt, ut a leviffima quadam caufa occafionali, quae alios minori irritabilitate & fenfibilitate praeditos nequaquam excitaret, fpafticae, ac inordinatae quarundam partium contractiones, deliria, infolitaeque affectiones infurgant, quae totum nervofum fyftema vehementer percellant.

Unde vero ille fenfus impotentiae? unde ifta praeternaturaliter aucta fentiendi facultas? unde omnia illa fymptomata, & quaenam,

---

bilem vim, & omnem mutationem, quae aeque in mufculis ac nervis, & nunc in iis, quae requifitas ad manifeftum motum producendum poffident fibras, validiffimas interdum excitat convulfiones, nunc alia, quae ex ipfis directe fequuntur nervis affectis, deliria fcilicet, dolores, horroris, & frigoris fenfus, producit fymptomata, aut ab utriufque fimul iunctis proficifcuntur.

ut aiunt, causa proxima ea efficiant? An ab inertia, tarditate, aut alio quodam liquidi nervosi vitio? aut (sicuti nonnulli sentiunt) a colluvie, aut vitio quodam lymphae? A conjecturis his, quum infra argumentorum illorum, quae posteriorem quoddammodo probabilem reddunt sententiam, mentio sit facienda nobis temperabimus. Utcunque autem haec sint, febris illius doctrina debili tamen adhuc nititur talo, quum, uti recte monet laudatus BALDINGER *z)* „ in physiologicis non nisi probabilibus argumentis demonstrare possimus rationes phaenomenorum. Vix sperandum itaque est, fore unquam, ut innotescat vera malignitatis ratio " Hisce ergo, quae cum malignitatis *Hippocraticae* idea consentiunt, praemissis, pergendum est ad recentiorum nervosam febrim, eiusque partitionem in acutam & lentam: *aa)* prima ex eo dicitur, quod ob nimiam sensibilitatem nimium sanguinis orgasmum ab irritato & perturbato systemate nervoso iunctum habet; altera, quod, ut nomen

---

z) L. c. p. 133.

aa) Conf. cl. SCHROEDER. dissert. exhib. venae section. in febr. instit. &c. l. c. T. I. p. 171. ad 174. illustr. SELLE pyretolog. p. 268. & cl. RAHN. l. c. p. 304.

fert, lento paſſu incedit, *bb*) ex coniectura magni nominis virorum, ob ſyſtematis nervoſi debilitatem, huic febri iunctam. *cc*)

Ad prioris generis febrem referuntur phrenitis, febris ſoporoſa, hydrophobia ſpontanea, & febris acuta puerperarum, &, ſi ex contagio

---

bb) Commode diſtingui poſſunt febres nervoſae in duo ſtadia, unum levius, gravius alterum, in leviori plerumque e lecto manet aeger, moeret, pariter & angitur, imbecillus eſt tum mente, tum memoria, ſic quidem, ut rationis non ſit expers, ſed hebes & ſtupidus; in altero ſive graviori gravius affligitur, lecto affixus eſt &c.

cc) Nimia ſenſibilitas vel irritabilitas locum habere non poteſt, niſi ſimul huic debilitas quaedam iuncta ſit: quo teneriores enim & ad debilitatem plus propendentes ſunt nervi, eo facilius ſenſilitas in actum deduci poteſt. Hinc facile liquet, debilitatem in acutis aeque ac lentis febribus nervoſis in culpa eſſe, illamque nonniſi gradu diferre, cum in his tanta debilitas, imminutaque ſenſilitas ſit, ut non ſufficiat iis producendis motibus natura, quos oeconomiae ſalus poſtulat (quanquam haud negandum eſt, non ſemper adeo impotentem, imminutamque eſſe ſenſilitatem, ut non ſufficeret nonnunquam ad producendos motus ſalutares, & leviſſima tantum quandoque requiratur cauſa occaſionalis ad excitandos ſpaſmos), in illis vero nimia ſit ſenſilitas, a ſingulari quadam ſyſtematis nervoſi debilitate pendens, ita ut facilius ab irritamento quodam levi afficiantur, magnaque ſymptomata inde producantur.

gio producitur, ad ſecundum acutarum genus referendum eſt: *dd*) ad lentam pertinet febris illa nervoſa Anglorum. Nonne utiliſſimam hanc partitionem, quae a doctiſſimis aetatis noſtrae practicis frequenter uſurpatur, etiam malignis accommodare poſſumus? cum dentur etiam febres, verioribus praeditae malignitatis characteribus, quae nunc lentiorem, nunc acutiorem habent decurſum; *ee*) cum omnia malignitatis ſymptomata, neque ſemper, neque eodem gradu, in omnibus eveniant; cum rationes nervoſarum febrium ex theoria petitae, etiam in generis nervoſi affectionibus ponantur, quae neque a corrupta & alienata aliqua humorum, ad ventriculum & inteſtina ſive ad ſanguinem delatorum, indole, neque a plenitudine aliqua vaſorum ortum nanciſcuntur, *ff*) & inſuper de phrenitide ipſa, quae ad nervoſas acutas refertur, maligniſſimae febris exemplum ſumitur; *gg*) & febris lenta nervoſa, ob gravia ſua coniuncta, eaque maligna ſympto-

---

dd) Vid. cl. SELLE l. c.
ee) Conf. cl. BALDINGER. l. c. p. 125.
ff) SELLE l. c.
gg) Vid. cl. BRENDEL diſſ. de phrenitide in opuſculis viri doctiſſimi, quae recudi curavit cl. Wrisberg.

mata, reliquasque conditiones a clarissimis iam viris malignae nomen obtinuit. *hh*) Nonne ergo febris lentae nervosae nomen pro synonymo paraphrenitidis habendum? quae levior minusque acuta phrenitide est, & non nisi gradu differt, *ii*) quaeque hodie febris malignae nomine ambituque observatur: *kk*) & nonne idem forte est, an hanc febrem lentam nervosam, paraphrenitidem, vel malignam lentam dixeris? Quid per voces phrenitidis & paraphrenitidis intellectum cupimus, nobis in praesenti nulla est quaestio; scimus enim prae-

---

hh) Vid. VOGEL. l. c. & cl. SCHROEDER. in diss. de febr. putrid. different. l. c. T. 2. §. V. qui in hanc opinionem iam inclinare, & febrem Anglorum nervosam pro maligna habere videtur, quum dicit, „ poterit tamen hic illa oriri quaestio, an ullum detur febrium, propriis nominibus distingui solitarum, certum genus, semper & ubique malignum? praeter phrenitidem forte, & paraphrenitidem rectius intellecta hac voce, & febrem lentam nervosam Anglorum pro meo quidem arbitrio nullum, in his autem ferme omnia malignitatis symptomata adsunt.

ii) Conf. iam saepe allatum clarissimum SCHROEDERUM l. c. T. I. in diss. de indole ac sede phrenitid. ac paraphrenitid. Cl. SELLE l. c. p. 121. & cel. BALD. l. c. p. 120.

kk) Cl. BRENDEL l. c. diss. de cognat. paraphrenitid. & febr. malign.

ſtantiſſimos viros nihil eorum, quae ad ſtabiliendam veram horum morborum ideam pertineant, intactum reliquiſſe: quos inter illuſtr. BRENDELIUM & clariſſim. SCHROEDERUM prima laude dignos, nominaſſe ſufficiet; non poſſum tamen, quin & moneam, cum hic de phrenitide, & paraphrenitide agitur, de cerebri aut diaphiagmatis inflammatione ſermonem non eſſe; HIPPOCRATEM ipſum nunquam phrenitidis ſedem capiti adſcripſiſſe, & encephali inflammationem ſub ſphaceli nomine deſcripſiſſe, paraphrenitidi vero non aliam, quam phrenitidi, ſedem eſſe tribuendam, ex analectis penes BRENDELIUM & SCHROEDERUM elucere videtur; & per anatomen etiam multa & varia, quae praecordiis inhaerebant, delecta ſunt. Saepe enim in cadaveribus eorum, qui phreniticis & paraphreniticis morbis perierunt, reperiebantur inteſtina, praeſertim tenuia, hepar, ventriculus, meſenterium, & alia vaſis ſanguine turgidis conſperſa, neque minus corruptiones putridae. Sed negat cl. LUDWIGIUS, *ll*) veras has fuiſſe inflammationes, & plerumque

---

ll) Vid. ej. adverſ. med. pract. vol. 1, p. 1. art. 7.

morbi effectus sunt, non causa: *mm*) ubi in aliis insuper observationibus nulla fit de viscerum abdominalium vitiis commemoratio. Neque negandum tamen est, interdum vitium aliquod haud exigui momenti in hypochondriis latere, non solum pituitam, verum etiam bilem, aliumve humorem depravatum per vomitum aut deiectionem eiici, atque sub hac conditione eum cum biliosis, pituitosis corruptisque humoribus complicari morbum. Sed nonne tales vomitiones similesque praecordiorum affectiones, quibus vitii sedem isti potius adscribunt, insontibus hypochondriis, nervoso systemate undecunque vehementius affecto, ob varium nervorum consensum, parisque vagi, & intercostalis muniis, qui potius, in praecordia turbando, illarum partium functiones alienatis, atque impeditis, vim suam exserere valent, sine ulla humorum in praecordiis corruptione, ab occulta illa nervos inprimis laedente malignitatis causa produci possunt? Quum non raro spasmi circa imum ventrem, etsi

mm) Sic etiam cl. QUESNAEUS, Traité des fièvres T. 2. chap. 7. nequaquam hasce vasorum repletiones in malignis morbis pro inflammationibus habet, sed potius venarum spasmo adscribit.

lingua pura ſit, neque os amareſcat, non ſolum pituitam, verum etiam bilem ipſam per vomitiones atque deiectiones, & aliquando etiam nihil humoris alieni vel depravati, ſed ſolum potum aut cibum ventriculo eiiciant, & non infrequenter vehementiora animi pathemata, hypochondriaca & hyſterica affectio, capitis vulnera &c. ubi nullum, quod ſenſibus percipi poſſet, humorum vitium, cui ſufficientem nocendi poteſtatem tribuere liceat, tales vomitiones producunt. Hinc in univerſi generis nervoſi affectionibus potius, quam in cacochylia, iſtas vomitiones, praecordiorum anxietates, dolores aliaque complura ſymptomata, quae, praeeunte HIPPOCRATE, in ſcriptis doctiſſimorum virorum ſimilibus in morbis commemorata legimus, ſaepius ponenda eſſe, ſuſpicor. *nn*)

---

nn) Ad eiuſmodi conditionem iam olim FERNELII pronunciata, quae apud cl. ETMULLER. extant T. 2. p. 1738. pertinere videntur, quum dicit, „ haec ipſa praecordia & partes omnes, quae circa haec ſunt, quia membranis ſepiuntur, nervoſque ſentientes ſuſcipiunt a ſexta (ſecundum veterum Anatomicorum ordinationem) cerebri coniugatione, eximio tangendi ſenſu ſunt praedita, magna etiam ſocietate tum principibus, tum internis corporis partibus connexae

Quod ad febrem ſoporoſam, & hydrophobiam ſpontaneam attinet, hae proprie non ſunt morbi, ſed ſymptomata tantum morbi ſunt, quae inter alia ſymptomata perniciosa aliquando malignis ſupervenire ſolent: *oo*) hinc febris ſoporoſa, comatoſa, aut lethargica, pro diverſo eius ſymptomatis gradu apud Auctores nominari ſolent. Et quod ad febrem acutam nervoſam puerperarum ſpectat, non vacant quidem propriis quibuſdam, & peculiaribus morbis puerperae, qui partum ſequuntur, & ab ipſo partu, ut cauſa, pendent: cum autem febris acuta nervoſa, quae, ut alius quicunque morbus, ex communibus cauſis puerperis ſupervenire poſſit, proprius puerperarum morbus exiſtimari nequit, hinc huc pertinere non liquet. Novam vero non eſſe febrem nervoſam, nullibi magis apparet, quam in Hippocraticis ſcriptis, & praecipue in eius COACIS praenotionibus, ubi malignarum ſymptomata ita ſimilia

---

ſunt, iiſque adeo conſentiunt, ut affectae mox principes partes, univerſumque corpus in conſenſum trahant."

oo) Sic in commentar. in Boerhaav. aphor. Tom. 3. §. 1130. aliquot de hydrophobiis exſtant hiſtoriae medicae, quae abſque ullo rabioſi animalis veneno aliis febribus acceſſiſſe referuntur.

illis, quae recentiores de nervoſarum ſympto-matibus referunt, recenſentur; ut nihil fere relictum eſſe videatur, quod febris nervoſae ſymptomatibus non reſpondet. Non alienum itaque erit, paucis percurrere ſymptomata, atque quaedam ex Hippocraticis oraculis decerpere, ut ſingulorum deſcriptiones una ſimul comparentur, & eorum convenientia magis clareſcat. Imminente morbo laſſitudo, moroſitas, animus deiectus, praecordiorum oppreſſio ſine colluviei in ventriculo aliiſve morbi ſignis, capitis gravedo, horrores leves, fugaces, cum incerta quadam caloris viciſſitudine, non ſolius febris nervoſae, *pp*) ſed etiam malignae, ſunt ſigna. *qq*) Somnus nullus aut brevis, aliis

---

pp) Conſ. cl. HUXHAM. l. c. T. 1. p. 164. & T. 2. pag. 78.

qq) Cl. BRENDEL l. c. diſſert. de paraphrenitid. & febr. malign. cognat. & Hippocrat. prorrhet. 74. „ Febres, quae ſoporem, laſſitudinemve inducunt, atque in quibus caligant aegri, inſomnia ac tenuibus ſudoribus vexantur, malignae ſunt. " 56. „ Ex praecordiorum doloribus obortae febres malignae ſunt " & Coac. 2. „ Corporis iactationes & incontinentiae cum perfrictione peſſima. " Cl. BRENDEL. l. c. T. 1. p. 171. hanc ſententiam. „ Ἁι μετὰ καταψύζιος δυσφορίαι. κάκιςαι. " Ita vertit, „ cum algore morbum ferre inquietius, peſſimum " &

ſoporoſus, neque reficiens, pavoribuſque interruptus non in nervoſis ſaltem, *rr)* ſed etiam in malignis eſt; *ss)* pulſus in nervoſis *tt)* ſunt debiles, inaequales, naturali vel ſimiles, vel adhuc tardiores, non nunquam intermittentes, quod etiam in malignis *uu)* videmus: utriſque id omnino conſtans eſt, ut ſudores habeant fugitivos, frigidulos, ſaepe parvos, ſaepe largiores, & facies, caput & collum ſudore madeant, dum nares & aures eodem tempore frigeſcant. *vv)* Ad haec ſuperveniunt manuum

---

bene illuſtravit inquiens „ pertinet ad initia phrenitidis & paraphrenitidum omnium, febriumve malignarum. Videmus aegros tum vix tepidos quin algidos potius; ceterum anxios, inquietos, moroſos, modo orthoſtadios, modo cubile repetentes: quae ſunt hac δυσφορίαι. "

rr) Conf. ill. SELLE l. c.

ss) BRENDEL. l. c. & prorrhet. I. „ Qui inter initia ſopore detenti, capitis, lumborum, praecordiorum, cervicis dolore ac inſomnia confliĉtantur, eos conſiderare oportet, num ſint phrenitici. " & 4. „ in iis, qui praeter rationem perturbantur, & vigiliis torquentur &c. phrenitidem praenunciant. "

tt) HUXHAM. SELLE l. c.

uu) BRENDEL. l. c.

vv) HUXHAM. SELLE, BRENDEL. l. c. & Coac. praenot. 12. „ Qui ſubinde inhorreſcunt, ex capite laborantes, tenuiter exſudantes, ii maligne habent. " & 32. „ Qui in febre non in-

& pedum aliarumve partium molestus & spasticus sensus, singultus, tendinum subsultus, tremor manuum & linguae; quae in dorso sub initium nonnihil alba & humida, postea rubicundior & siccior fit: urinae tenues, albae vel aquosae, vel turbidae, insidioso coctionis tum nondum expectandae simulacro. *ww*) His & individui comites accedunt deliria ante paullo obscuriora, nunc iam manifestiora, raro furiosa, nisi in phrenitide, sed potius taciturna; non raro & difficilior auditus, oculi sordidi, & non nihil atque invite lacrymantes, tri-

---

termittente, tenuiter & crebro exsudant, cum praecordiorum distentione, ii, ut plurimum maligne habent. "

ww) Praenot. 30. „ In febre convulsio, manuum ac pedum dolores, malignum quid praenunciant. " 45. „ Lassitudine conflictati aegri, singultosi, & alto stupore detenti male habere significantur. " 322. „ Lumborum dolor absque manifesta causa, crebro invadens morbi malignitatem significat. " & 579. „ Urinae de repente praeter rationem parum concoctae, vitiosae sunt. Ac in totum, quae in morbo acuto urina praeter rationem cocta est, vitium denotat, in his quoque malo est praerubra efflorescentia contenta atque aeruginosa, alba vero effusa & perspicua urina mala est, praecipue in phreniticis apparens. " Conf. etiam cl. BRENDEL. l. c. diss. de phrenitide, cl. HUXHAM. l. c. & illustr. SELLE l. c. p. 272.

ſtiorem offerentes adſpectum: *xx*) accedunt convulſiones, tremores, tandemque profuſiſſimos inter circa caput & collum ſudores, ſopor, & peripneumonico vel apoplectico modo vitam finiunt aegroti. *yy*) Praeter haec utrique communia ſunt, quod, qui convaleſcunt, ob debilitatem nimiſque fractam naturam, *zz*) coctionis criſeoſque negotium peragentem,

---

xx) Praenot. 197. „ Gravi ſurditate tentati, dum aliquid prehendunt tremuli, linguae reſolutione, ac torpore affecti, male habere videntur. " & 218. „ Caligine obducti oculi &c. nihil probe prae ſe ferunt, malum quoque eſt, & lucem refugere aut illacrymare. " Conf. & cl. BRENDEL. l. c. §. 8. & de febre nervoſa cl. HUXHAM. & cl. SELLE l. c.

yy) Praenot. 356. „ Convulſio febri ſuccedens periculum denunciat. "

zz) Naturam medicorum ille Princeps magni faciebat, quum dicit in libro de alimento ſect. 4. p. 381. „ Natura omnia omnibus ſufficit. " Nec minori in pretio poſt eum multi alii eam habuerunt. Quot autem diſceptationes circa eiuſdem indolem, num anima appetitiva ſit, vel ſenſitiva, num calidum innatum, an ſpiritus igneus, humidum primigenitum, Archaeus, anima rationalis, tanquam omnium motuum auctor & gubernator, omneſque in corpore ſuſcitans motus, viguere, & adhuc vigent; mihi ſufficit ſcire, ſummam huius vis vel facultatis, quae nobis ineſt, quaeque in conſervanda ſanitate, & in amiſſa revocanda corpori ſuo quaſi praeſidet, naturam eſſe humanam.

ad bonas integrasve crises haud proni deprehendantur. a)

Verissimum tamen est, etsi multum fortasse temporis a morbi initio elapsum sit, nullamque certam legem natura observaverit, plerumque benigna resolutione terminari morbum, imo saepius observavi, stata periodo & certo dierum numero tales aegros judicari; etsi in aliis neque coctionis neque criseos leges observaret natura. Non inutilem itaque etiam in hac febre criticorum dierum considerationem puto, quum coctionis atque criseos legitimae haud incapax sit. Aliquando succedunt metastases ad oris cavitatem, ad glandulas, ad coccygem, & nares. Aliis insensibili modo sine visibili aliqua evacuatione morbus cessat. Exanthemata, quae ad hos morbos quandoque spectare solent, septimo, nono, aut undecimo die; aut tardius saepe, sive symptomatis instar, sive per imperfectam crisim, ubi penitus non ablata sit febris causa materialis, nisi intercurrente vel subsequente saliva multa copiosa, aut urina crassa simul subsidente, erumpere solent.

---

a) Vid. cl. SELLE l. c. p. 271. BRENDEL. l. c. de paraphrenitid. cognat. & febre maligna §. 83.

Aliquoties diarrhoeam coniunctam habet, quae symptomatica est, & nisi complicatus sit morbus, raro tolerabiliorem reddit; periculosae vero habentur deiectiones tenues, crudae, atque colliquativae. Atque hoc, quantum ad finem nostrum facere videntur, quaeque argumento nostro ad stabiliendum antiquae observationis cum illa recentiorum consensum inservire possunt, sufficere reor; quanquam haud negandum, pluraélioraque proferenda fuisse.

Sed promissi nostri adhuc memoribus, nequaquam hoc loco nobis praetermittere licebit, quae in tanta rerum ambiguitate verisimilitudinem quandam continere videntur, virorumque in observando caeteroquin exactissimorum nonnulla, quibus minus certe constat, quaenam tam graviter laedere possit functiones nervosas causa.

Cadavera in febri simili defuncta compluribus quidem observationibus exhibuere variam colluviei sanguineae vim, unde a WILLISIO, *b*) HOME, *c*) & PRINGLE, *d*) creditum fuit, a sanguine ad cerebrum collecto, hunc

---

b) De morbis convulsiv. p. 51.
c) Princip. med. p. 77.
d) L. c.

morbum oboriri: ſed incertum eſt, iſtane colluvies circa mortem demum, an protinus a morbi initiis collecta, & denuo potius pro effectis virium vitalium deficientium habenda fuerit? Huic enim cogitationi maxime favent laxitas, pulſus contractus, parvus & debilis, in hiſce morbis deprehenſus, urina aquoſa, tenuis, pallida; *e)* nulla inflammationis ſigna, & demum noxa a ſanguinis miſſione. Neque veroſimillimum eſt, eius cauſam in mucoſa, viſcidaque colluvie, primas vias aeque ac reliquum corpus obruente, atque acritudinis, aut corruptionis gradum quendam adepta, ſecundum GLASSIUM, *f)* aut ſecundum eximium SIMSIUM, *g)* qui ad gaſtricas referre videtur febres nervoſas, ponendam eſſe: quum, ubi haecce conditio reperiatur, morbi complicationem, quae ſive ab anni tempore, aliave cauſa vitium traxerit, potius ſiſtit. Quid igitur tum? feliciores fortaſſe in conſtituenda proxima huius febris cauſa fuerunt illi, qui varie

---

e) „Urinam albam uti aquam, extremum debilitatis ſignum eſſe." Galenus dicit in libro I. de criſibus.

f) L. c.

g) Bemerkungen über epidemiſche Krankheiten p. 150.

depravatum humorem lymphaticum accusarunt, quod metastases illae, quae in glandulis occurrunt, & evacuationes per sudorem, urinam, salivam, ulcera artificialia, imo interdum gangraenam ipsam, quibus depravatus humor e corpore eiiciatur, lentore aliave peregrina qualitate imbuta, quodammodo comprobare videntur. *b*) Praeterea a vitiosa illa lympha, vim suam in nervos inferente, mirabiles illi effectus facile explicari possunt. Duplex autem esse potest, vel quia copia excedente, inque nervorum vaginis stagnante, nervi comprimantur, vel quia ab eadem acri reddita, nervea filamenta irritentur, divellenturque; hinc dolor multiplex, aliusve cuiuscunque molestiae sensus, pro varia humoris indole, loci natura, sensibilitatis ratione diversus saepe exoritur, unde stupores, spasmi, omniaque symptomata nervosa. Neque minus praecedens valetudinis status, causarumque procatharcticarum in efficienda istius humoris depravatione potestas huic sententiae favent. Aegrorum enim docuit observatio, qui fragili gaudent sanitate, quibus maior systematis nervosi mobilitas, de-

---

b) Conf. illustr. vir. BURSER. de Kanilfeld vol. 1. pag. 256.

bilitaſque, qui vitae genere utuntur ſollicito, qui curis, moleſtiiſque anguntur, qui malo hypochondriaco & hyſterico conflictantur, qui immodicis deſideriis indulgent, qui ex longa infirmitate debilitatem adferunt, huius generis febribus maxime obnoxios eſſe, neque minus ad hunc morbum diſponere vigilias, meditationes nimis protractas, animi pathemata, curam ſcilicet & triſtitiam, *i*) ſollicitudines, nimium veneris uſum, aliaque, quae infirmitatem adducunt; ſiquidem inde ſecretiones atque excretiones difficilius ſuccedant, unde in minimis certe, qui vaginas ipſas nervorum pervadunt, vaſculis, maior lymphatici humoris copia colligitur & vitiatur, nervi tenduntur, premuntur, & ſi aſperando humori aptae ſunt cauſae, ſpaſmodicae affectiones proritantur; atque his praecipue, ubi corpus ad morbum valde diſpoſitum fuerit; aëris ſubitaneae viciſſitudines, in quibus nonnunquam cauſa latet, quare & plures eiuſdem regionis, urbiſve incolae eodem tempore epidemice afficiantur, refrigeria, ſudores cohibiti, haud raro anſam

---

i) „Frequenter a ſolo moerore diuturno febris lenta nervoſa gigni, eſt obſervata." STOLL tom. 3. pag. 360.

praebent. Verum illa, quae hactenus dicta sunt, quanquam vero proxima videntur, non tamen eiusmodi sunt, quae, quum exiguis haud difficultatibus adhuc omnis de systemate nervoso implicita sit doctrina, omnem auferant difficultatem. Exclamare hinc cum clarissimo DE SWIETEN nos oportet „ praestat, dicente, in morborum causis indagandis progredi tantum, quousque per fidelia observata, & cognitam corporis fabricam licet, & in reliquis ignorantiam fateri, quam fictis hypothesibus, quantumlibet etiam ingeniosis, ludere " *k*)

Ex omnibus tamen concludi posse videtur, in nervis ipsis proëgumenam causam ponendam esse, superveniente nunc levi quacunque causa occasionali, qua peculiare aliquod heterogeneum, quod excernendum, retentum, relictum, & ad nervos iam labefactatos, ipsis intolerabile, traductum; sive id in traspirationis imminutione, sive in oberrante, deficiente naturae robore praeparanda, commodioraque in corporis loca deponenda, arthritidis materia, aliove quocunque fomite ponas, quo nervi

k) Vid. l. c. ad §. 755. pag. 528.

nervi propius afficiuntur, febris excitatur, & ex utriusque confluxu proxima oritnr causa.

Restat, ut paucis de harum febrium complicatione aliquid dicam. Illorum enim, sive lentarum, sive acutarum genera praeter symptomata ipsis propria non raro coniuncta habent signa biliosae, putridae, aliusve febris. *l*) Conditio haecce complicata sive in dispositione, sive in genio epidemico latet; sic videmus, primas vias nunc colluvie quadam pituitosa, biliosa obrutas, nunc vermes intestinales, nunc signa putredinis adesse, quae vel simul cum colluvie biliosa, vel deficiente biliosarum sordium colluvie humores contaminat.

Rarissime autem, praecipue in lenta maligna, cum comitante aliqua phlogosi, complicatio locum habet, raro enim sanguinem, ratione molis aut massae, abundantem tales ha-

l) Conferre de harum febrium complicatione poterunt cl. FINKE de morbis biliosis anomalis p. 101., cl. MERTENS Beobachtungen der faulen Fieber p. 60. & cl. SCHROEDER. l. c. in diss. de viribus naturae debiliorib. &c. §. 16. qui sequentia habet: „ ipso autem rerum usu edocemur, huius indolis febres, quas forte phreniticas & paraphreniticas vocamus, vel melius generaliori acutiorum nervosarum nomine comprehenderemus, frequenter simul ex genere esse biliosarum, neque putredinis humorum nunc maioris nunc vero minoris coniuncta indicia habere. "

bere videmus, & si quandoque aliquid sanguinis phlogoseos mixtum fuerit, tunc non nisi parva quantitate, & maxima cum cautione sanguis mittendus est. Neque minus morbi exanthematici febriles, qui pro temperamentorum, aetatum, aliarumque circumstantiarum diversitate, modo huius, modo illius febris characterem induunt, quandoque nervosam indolem mentiuntur; id genus consortii in morbilloso & varioloso saepius vidi morbo.

Quaecunque vero haec sit complicatio, pro febris causa proxima haberi nequit, *m)* in deturbando vero morbi decursu, aliisque secundum rationem nec evenientibus symptomatibus producendis, permagnam habet potestatem, & graviora complura symptomata reddit.

Investigatis nunc breviter iis, quae harum febrium naturam & indolem quodammodo ob oculos ponunt, quaeque praemittenda omnino videbantur, antequam de ipsis morborum historiis agerem, operam dabimus, ut in historiis ipsis plenius adhuc eluceat similitudo, quam habent cum illis, quae maligna dixit phaenomena HIPPOCRATES, & luculentius innotescant signa peculiaria & propria, in quibus, etsi multa desiderari non ignoro, nusquam vero iis fidem deesse, confirmo.

---

m) SELLE l. c. p. 267.

FEBRES LENTAE MALIGNAE, VEL NERVOSAE.

HISTORIA I.

Femina annum agens vicesimum octavum, nervorum genere delicato, sensibili, & ad animi pathemata propensione praedita, coloris pallidi rubri, habitus laxi, postquam ter iam utero gesserat, quarta vice sub autumni finem 1781 post laboriosum partum infantem enixa est, quem lactaverat ipsa.

Ob calamitates quasdam domesticas diuturno moerore afflicta, mense Ianuario 1782 de lassitudine, capitis dolore, & peculiari artuum debilitate conquesta est.

Die 9no Ianuarii ex praeconcepta opinione, plethoram in causa esse, chirurgus accersitus phlebotomiam instituit.

Die 11mo Ianuarii quum meum implorabatur auxilium, conquesta est de levibus quibusdam frigoris & caloris vicissitudinibus,

faſtidio ciborum, praecordiorum & capitis gravativo dolore. Lingua tenui muco albicante obtecta erat, pulſus naturali proxime accedebat. Sanguis ex vena evocatus, atque in vaſculo adhuc ſervatus, nulla cruſta inflammatoria tectus, colore rubro gaudebat, & naturali ſimillimus erat. Propinata potione emetica, tenacis pituitae aliquantulum evomuit.

Die 12mo Ian. per totam fere noctem ſomno deſtituebatur. De reliquo eodem manente morbi ſtatu, & alvo moram nectente, pulvis ex ſalis mirabilis Glauberi aliquot drachmis, & granis decem rhabarbari eſt datus.

Die 13tio Ian. de ſubito crebrioribus affligentibus, vagis tamen & ſubito denuo ceſſantibus corporis aeſtuationibus cum faciei vago rubore quaeritur aegra. Lecto tamen exſurgit. Lingua ſatis bona & humida. Pulſus celer & parvus. Urina pallida. Exhibebatur illi medicamentum ex abſinthii ſale & ſucco citri paratum. Circa veſperam mite delirabat.

Die 14to Ian. ſingularem nunc attentionem deſiderare morbum iudicavi. Poſt inſomnem enim & inquietam noctem de gravi virium proſtratione, praecordiorum anxietate, vertigine, aurium tinnitu, languore & laſſitudine artuum inſolita cum cephalalgia inten-

ſa, ita ut in lecto manere cogeretur, conquerebatur. Pulſus frequens, celer & parvus. Lingua rubra & humida. Urina tincta, nullis contentis ſaturata. Alvi excretio naturalis. Propinabatur ex ſpiritu Mindereri, & aqua florum ſambuci potio. Verſus veſperam motus febriles, & anxietas magis urgebant.

Die 15to noctem tranſegit nonnihil inquietam inſomniis & vigiliis interruptam. Lingua arida, ex ore producta, tremebat, & cutis inaequali ſudore madebat. Tuſſis ſicca, vexans, fruſtranea, & titillans, pectus ſaepe quatiebat, & fauces cum deglutitionis difficultate quaſi ſtringebantur. Mens erat perturbata, hinc ſecum obmurmurabat, & difficilia intellectu proferebat. Praeter linctum ex oxymelle cum ſulphure antimonii aurato, mixtura ſimplex cum camphora adhibebatur, & veſicatoria ſuris apponebantur. Sub noctem febris intenditur, cum magnis pectoris oppreſſionibus, quibus demum tendinum ſubſultus, & leves totius corporis convulſivae concuſſiones acceſſerunt. Noctem ſub faciliori tuſſi, & pauxilli ſimul muci exſpuitione quiete tranſegit, ſuperveniebat ſudor copioſus univerſalis: laſſitudine tamen artuum, & cephalalgia ſuperſtite.

Die 16to & 17mo Ian. ſymptomata etſi

multo mitiora, in lecto aegra non manebat, & leniffime in domo deambulabat, nondum tamen penitus fublata funt. Eam quippe denuo vexabant vigiliae, capitis dolor, & ad dorfum, genua, & brachia, obfcurus quidem & gravans dolor. Pulfus tardus, debilis & inaequalis. Praefcriptum eft corticis peruviani decoctum, cui aliquot fpiritus Mindereri unciae addebantur.

Die 18vo Ian. manentibus ceteris, maxime quefta eft de praecordiorum anguftiis, quae poft aliquot horas fine evidenti aliqua ratione prorfus evanuerunt. Urinae, uti & coloris nullum vitium. Lingua fatis humida. Ob alvum adftrictam clyfma applicari iuffi.

Die 19no Ian. nox fuit fine fomno. De praecordiorum denuo anguftiis, & cephalalgia conquerebatur aegra. Pulfus parvus. Lingua tenui muco obducta. Circa vefperam omnia exacerbantur. Membra enim tremere & convelli incipiunt, accedebat delirium, ita ut interrogantibus confufe refponderet. Stragula, quafi calore ureretur, abiiciebat, qui vix tepidus, mediocris, naturali tamen intenfior percipiebatur. Pulfus celer, debilis, & fudor levis inaequalis. Adhibita funt mofchi grana decem, & camphorae grana duo; & quidem

omni bihorio talem ſumebat pulverem. Sub medio noctis, poſt mediocrem aequalem ſudorem, ſequitur ſomnus, ſilent convulſiones atque tremores.

Die 20mo quieta in lecto cubat. Urina, ex qua parum ſubſidebat, erat turbida. Pulſus mollis, aequalis. Cutis humida. Alvus obſtructa enemate denuo ſollicitabatur.

Die 21mo Ian. mane, poſt inſomnem tranſactam noctem, evomuit viſcida ſputa. Phlogoſes & aeſtuationes faciem occupabant, quum corporis extrema frigida, & pulſus inaequales & celeres percipiebantur. Sub veſperam, omnibus ſenſibus quaſi orbata, ſtupida iacebat. Aliquot vini hauſtus, & potio ex radice valerianae, ſerpentariae virginianae, & liquore cornu cervi ſuccinati confecta exhibebatur. Ulcera cantharidum exſiccata renovabantur.

Die 22do Ian. nocte per aliquot horas ſomno indulſerat. Horripilationes vagae. Praecordiorum anxietas. Pulſus celer, debilis. Urina pallida.

Die 23tio Ian. puſtulae miliares albae liquore lymphatico repletae in pectore, brachiis, dorſo, & reliquis etiam corporis partibus efflorеſcebant.

Die 24to ob ingruentem pectoris oppressionem, respirationem suspiriosam difficilemque, vesicans pectori adplicabatur.

Die 25to Ian. delirantem, febricitantem, respiratione anxia, lingua arida, parvo, duro & frequenti pulsu deprehendi aegrotam. Ab adstantibus rescivi, vesicatorium pectori oppresso egregie succurrisse, illaesa enim & indolente respiratione per vices indormiebat, & tranquille noctem transigebat. Praeterea referebant, auroram versus copiosa sponte per alvum reiecisse liquida aegram; ad hanc compescendam vicina matrona vinum ustum, cui nux moschata fuit indita aegrotae propinabat, quo avide & plus forsan, quam mandaverat ipsa matrona, assumpto, alvus cessabat, indeque omnia recruduere. Praeter deliria enim, & febris incrementum, abdomen dolebat, & anxietatibus premebatur. Cognito eo errore, statim propinavi tincturam rhei amaram, clysmata, & fomentationes super abdomen applicabantur. Alvus proliciebatur cum aliquali aegrae euphoria.

Die 26to, & 27mo Ian. alvus mucosa, neque difficilis. Non multum tamen afferebat levaminis.

Die 28vo Ian. & consequentibus diebus

ad diem usque sextam Februarii remedia sumpsit nulla morosissima aegra. Loqui aut moveri piget. Noctu dormiens interruptam nonnihil habet quietem, & hinc inde in lecto se iactitans, nescia ob quam causam. Linguae conditio perinde ac in sanis, sed pulsus parvi, & vibrati cum aliqua celeritate. Sudores breves. Urina naturalis, nonnihil turbida. Alvus clausa, parum vel nihil eiicit. Exarescunt miliae. Ulcera artificialia copiosum adhuc suppeditant pus. Virium imbecillitate in diem accrescente.

Die 6to, 7mo, 8vo, & 9no Febr. aegram assidue sed mitius delirantem inveniebam. Lingua arescebat sine ulla siti. Pulsus interdum omnino latebat, interdum prodibat, sed parvus, intermittens. Blandis hortatibus propinatum corticis peruviani, & serpentariae virginianae decoctum, cuius colaturae camphorae scrupulus saccharo tritae adiungebatur, parce sumpsit.

Die 10mo Febr. media nocte parum riguit, febricitavit, & sua haud intermisit molimina actuosa natura; dum metastasi ad fauces facta, pustulae aphtosae oris ambitum internum, & linguam obsidebant, unde matutinis horis de laesa deglutitione, summa oris

ſenſibilitate, & ſiccitate conquerebatur aegra. Adhibebantur collutiones oris detergentes cum melle & borace. Remiſerunt quidem nonnihil ſymptomata, & ſatis bene adhuc valere videbatur; febris tamen perpetuo duravit, non ſoluta per aphtarum depoſitionem, per cutis poros, aut per alias vias, quas tentaverat interdum natura; & ſic ſine novis ſymptomatibus, aut gravioribus inſultibus ſub tolerabili adhuc conditione, & corticis peruviani uſu, ſive his vel illis ſecundum circumſtantias admixtis medicationibus ſequentes dies tranſegit ad diem 24tum Febr., quo ſub noctem febris exacerbata eſt cum deliriis, & gravioribus ſyſtematis nervoſi perturbationibus. Varia enim phantaſmata & incondita cogitata mentem perturbabant, varia interdum ridicula proferebat, hinc inde volvendo & iactitando ſe varie continuo inquietaverat, & lintea carpebat.

Tremere totis artubus incipiebat, atroces inſultus epileptici ſuperveniebant, & poſtquam totum corpus aliquamdiu, atque ad horae dimidiae ſpatium convulſum fuerat, ſpaſmi remittebant. Subito vero recruduerunt priſtinae iſtae ſpaſticae adfectiones, atque ſic alternando haec cuncta proceſſerunt ultra quatuor horas. Eo ex tempore delirium, & motus iſti con-

vulſivi evanuerunt, & ſudore copioſo univerſali ſuperveniente, per quinque horas exoptata quiete dormivit. Rebus ſic deſperatiſſimis, veſicatoria brachiis applicabantur, pulveres vero ex camphora, moſcho, & ſerpentaria virginiana vomitu reiiciebantur. Sequenti die omnia quieta erant. Lingua humida. Pulſus regularis, ſed tardus. Urina turbida ſecedens. Alvus ſponte ſua reſpondebat. Mentis actionumque vero adhuc ſupereſſe videtur confuſio. Rogabat aegra, ne adhuc multa medicamenta aſſumere cogeretur, atque deſideratum ſtomachale remedium ex corticis peruviani extracto ſumebat. Per plures dies nunc adhuc ſudavit. Convaleſcere, vireſque reſtaurari incipiebant, ita ut poſt menſem plenarium recuperaret ſanitatem.

Morbi hiſtoriam per ſingulos dies accurate perſecutus ſum, & ex concurſu ſymptomatum, atque decurſu morbi, hanc febrem ſub nervoſae, vel malignae lentae nomine venire poſſe, exiſtimavi. A natura enim laxiori tenera ſtructura inſtructa, ſyſtemate nervoſo magna ſentiendi facultate & irritabilitate praedito, gaudebat. Per lactationis tempus ſe lacrymis & triſtitiae tradens, infirmitatem, atque debilitatem ſibi adtulit aegra. Morbi initiis evacua-

tione sanguinea instituta, quum vis vitae iam fuit deiecta, infirmitatem hance auxit *a*). Praecordia sine manifesta causa dolebant, quum nulla adfuerunt sordium primas vias inquinantium, nulla, quae ad biliosa, ad putrida, vel inflammatoria referre potui signa. Emeticum enim nihil humoris corrupti elicuit, vix ullum levamen produxit, & sanguis initio morbi missus sanorum simillimus erat; cui rei admodum fallaci non multum tribuendum equidem scio, quum contingit non raro, ut in diathesi inflammatoria, *b*) pleuritidis initio, aliusve inflammationis, in sanguine detracto nulla appareat sanguinis crusta, nihilque a naturali deflectat crasi sanguis, testibus clarissimis viris, & praecipue ill. de HAEN cum inquit,

---

a) Praeter cl. HUXHAM., qui l. c. T. 1. p. 171. & T. 2. p. 83. a sanguinis missionibus in huiusmodi febribus abstinere suadet, tristissimos a talibus evacuationibus effectus per observationes abunde confirmatos reperimus apud cl. MAYER Abriss der Epidemie zu Jena p. 21. & cl. SELLE Neue Beyträge 1. Theil p. 72.

b) Diathesin sanguinis inflammatoriam ab illa inflammatoria diathesi generatim dicta, quae non ad fluidas tantum, sed etiam ad solidas partes pertinet, distinguendum esse, bene monet cl. BURSERIUS l. c. Vol. 1. in commentariolo de infl. p. 45.

„ nonnunquam sanguis initio febris acutae, aut etiam topicae inflammationis missus crusta caret, habetque eandem aut in altera, aut in tertia, aut in quarta venaesectione. Imo in morbis maxime inflammatoriis in nullo sanguine, quotiescunque misso, aliquoties crusta ulla est. " *c*)

Nostra autem in aegrota certioribus ex notis iudicium tulimus, & pro symptomatum continuatione, aegrae temperie, & viribus, nullus sanguinis missionis, nedum repetendae locus erat. Calor naturali persimilis erat, pulsus aliquando naturalis, aliquando debilis, inaequalis, sub digito saepe quasi evanescens. Constans in morbo fuit nota agrypnia: atque nullum fuit symptoma de quo magis querebatur aegra. *d*) Sine ullo in bronchiis, aspera arteria, larynge, & faucibus, causae vestigio, faucium praefocatio, titillatio observabatur, & post insignem tussiendi conatum parcissimus mucus sereatu expellebatur; hinc dubitari non potest, quin spasticae harum partium affectioni cuncta haec symptomata tribuenda fuerint. *e*)

---

c) Ratio med. P. I. cap. 6. p. 74. Vid. etiam cl. STRACK. nov. theor. pleuritid. verae &c. aegrot. 7. & 8. &c.

d) Conf. cl. SELLE l. c.

e) Haud raro in malignis febribus talia evenire do-

Symptomata non consonabant, nec respondebant signis, lingua enim fuit sicca, nulla tamen sitis excitabatur. Pertinax morbus fuit, in longum protrahebatur, nullumque certum typum servabat. Quae 15to, & 19no quinto & nono nempe morbi die, (quando initium ab horroris vel frigoris illo sensu constituamus, *f*) criticis diebus in nostra aegrota observata sunt, pro conatibus ad crises habenda sunt, quae, quia nondum ad exitum parata esset materia morbifica, vel quia vires ad hoc negotium non omnino sufficerent, imperfectae erant crises. Ab efflorescentiis miliaribus decimo tertio supervenientibus, nullum habuit levamen. Diarrhoea, nullo apparatu crudo in

---

cent practicorum observata; hinc saepe laudatus BRENDELIUS l. c. in dissert. de cognat. paraphrenitid. & febrium malign. §. 7. sequentia habet, „ hoc sensu meri cuiusdam spasmi, deliriorum indice, & comite, credibile est aegrotos impelli ad frequentes istas secretiones, sputationesque exigui atque lenti humoris. Sputa rotunda passim HIPPOCRATES vocat phreniticis & paraphreniticis persaepe communia. "

f) Conf. quid cl. BRENDEL. de hoc senserit l. c. §. 5. „ Algor namque aliquis, dicit, qualiscunque fuerit, rigor an horror febrium ipsa initia constituit omnium, quod non uno loco verissime iam HIPPOCRATES monuit. "

inteſtinis ſtabulante, decimo quinto producta, inepto ſane conſilio ſublata, quanquam illam ad naturae imitationem moliebar deiectionem, & lenta per triduum alvus fluebat, ſymptomatica fuit, quum nullam per has vias paſſa eſt iudicationem febris. Neque minus a depoſitione illa aphtoſa 31mo prodeunte iudicabatur aegra; ſed requirebatur aliud quid, quo materia morbi critica evacuatione quadam expelli debuerat, quod die 45to factum eſt: *g*) ubi integre iudicatus fuit morbus copioſo ſudore univerſali, praegreſſis prius imperfectis criſibus aliis diebus criticis & dein recidivis. *h*)

Non omnes vero morbos, qui febrium nervoſarum vel malignarum nominibus comprehenduntur, manifeſta ſemper evacuatione ſolvi, ſequens hiſtoria confirmat.

---

g) Febres poſt imperfectas criſes in tantam quandoque longitudinem excurrere, patet ex verbis cl. de SWIETEN, inquientis „ febrium continuarum longitudo varia eſt, & ad ſexageſimum aliquando diem extenditur. " Vid. §. 109. in BOERHAAV. aphor.

h) Pertinent huc circa febris reverſiones ex imperfectis criſibus HIPPOCRATIS praedictiones. „ Reverſionibus tentantur, quibus circa febrem vigiliae aut turbulenti ſomni adveniunt, aut corporis robur ſolvitur, aut ſingulorum membrorum dolores adſunt. " De iudicationibus p. 54.

HISTORIA II.

VIr tenuis fortunae, 33 annorum, ex obitu filioli cariſſimi moerore confectus, pluvioſa admodum & humida tempeſtate iter faciebat.

Decimo quarto Ian. 1782 ab itinere redux, per quinque continuos dies, dum per aliquot dies catarrhoſa praeceſſerat diſpoſitio, leviter friguit, & caluit. Moroſus, confuſus, nauſeoſus cibos abhorret, & de obtuſo aliquo in praecordiis dolore, laſſitudine, ſomnique defectu queritur. Tertio quum a me opem quaeſiverit die, emeticum ſumſit, quo, praeter viſcidum inſipidumque phlegma, nil reiiciebat. A vomitu ſapor, antea depravatus, bonus, lingua vero mucoſa.

Datum purgans ex ſale amaro & rheo abſque levamine.

Sexto morbi die acceſſit capitis dolor, pulſus celer, parvus, reſpiratio difficilis ſine ulla tuſſi. Decumbebat aeger, quum antea adhuc obambularet. Adhibita potiuncula ex ſpiritu Mindereri additis aliquot nitri antimoniati per inſp. parat. drachmis; ſub noctem veſicans inter ſcapulas ponebatur. A veſicatorio reſpiratio fit facilior, capitis autem dolo-

res

res permanebant. Urina pallida, lingua humida. Pulſus parvus, tardus, & valde contractus. Nulli ſomni. Nullus ſudor. Animi indifferentia peculiaris. Praeſcriptum eſt medicamentum ex cortice peruviano, & ſpiritu Mindereri. Elapſis quatuor diebus, pulſus arteriarum ſunt obſcuri, humiles. Adeſt leve delirium. Augentur adveſperaſcente die deliria. Datum emulſum camphoratum. Elapſo biduo, pulſus elatiores facti, redit mens ſana. Utebatur nunc corticis peruviani decocto. Decimo ſeptimo morbi die per omnia commode valebat. Redit cibi cupiditas. Alvus ſua ſponte liquatur. Noctes, uae adhuc ſine ullo ſomno tranſigebantur, nunc ſunt placidiſſimae. Viribus in dies ſuccreſcentibus.

Ex ſymptomatum, quae in hoc morbo apparebant, & quae cum ex aliarum, tum ex ipſis meis obſervationibus cognovi, ſimilitudine, ad nervoſam febrem hunc morbum referendum eſſe iudicavi. Hanc vero indicabant laſſitudo, cephalalgia intenſa, vigiliae, urinae pallidae, praecordiorum anguſtiae &c. Cuius praeſentiam magis & adhuc innuebat cauſarum manifeſtarum abſentia, quae alias ſimiles conditiones producere valent. Symptomatum quidem exceſſiva truculentia non aderat, perpe-

tua tamen in hoc morbo aut valde frequentia quaedam, quasi propria, ex quibus dignoscitur, aderant. In corporis structura praedispositio latere videbatur; gaudebat enim debiliori partium cohaesione, & laxiori structura. Praeparabat ad morbum vita & tristitia, & non levis se se offert suspicio de impedita in itinere perspiratione, qua morbus suscitabatur. Et cum 17mo morbi die sine sensibili aliqua evacuatione, nunquam enim sudavit aeger, urina sanorum similis nunquam coctionis criseosque signa exhibuit, symptomata minuta sunt, & omnium malorum expers ex voto convaluit; SYDENHAMI effata animo incursabant. „ Dari nempe quasdam febrium species, quas natura methodo sibi peculiari, sine visibili aliqua evacuatione ablegat, reducendo scilicet in sanguinis massam, eique adsimilando materiam illam morbificam, quae cum eodem minus quadrabat. " *i*)

---

i) Sect. V. l. 2.

HISTORIA III.

Quidam vir temperamenti cholerico-sanguinei duo supra triginta annos natus, habitus cachectici, infirmi, rectae diaetae nunquam rationem habens, & studiis operam dans, per longum iam tempus doloribus vagis, iam gingivas, iam buccas, iam cervicem, nucham & occiput occupantibus cum aurium tintinnitu fuit cruciatus. Ceterum satis bene valuit, neque ullo morbo afflictus erat. Tandem sexto mensis Maii die 1783 vesperi cubitum concedens, praegressa artuum lassitudine, horrore; atque calore obreptus est, noctemque insomnem transegit.

Mane sequentis diei, quam meam imploraret opem, crucians capitis, praecipue cervicis & occipitis, dolor adfuit rheumaticus. Lingua alba, & sordida; inappetentia, & alvi obstructio.

Omni bihorio pulvis dabatur ex granis decem rhabarbari & scrupulo magnesiae, & post assumptos tres tales pulveres ter alvum deiecit.

Die 8vo Maii lingua satis bona. Continuat tamen intolerabilis dolor nuchae, qui

verſus veſperam ingraveſcit. Per vices horroribus caloribuſque afficitur.

Pulſus in omnibus mediocris eſt, celerior tamen & debilior, quam naturaliter eſſe ſolet. Urina pallida, pectus oppreſſum. Febris ingenii adhuc eram incertus, ſed tamen, ut, quum nulla gaſtricae ſaburrae indicia aderant, & nocte praecedente pauliſper ſudaverat aegrotus, indicationi quodammodo ſatisfacerem, ſpiritum Mindereri cum infuſis theatibus ex ſambuci floribus adhibere coepit. Symptomatum analogia aegrotus & adſtantes morbum ex illa febrium familia, quae catarrhalium nomine inſigniuntur, eſſe exiſtimarunt.

Sanguinis miſſionem, quam alii ſuadebant, alii ob praeconceptam opinionem catarrhi ſpeciem ſemper eandem arbitrantes, & nunquam in catarrhalibus morbis convenire venae ſectionem, damnarunt, valde iniquam judicavi; quum pulſus, & habitus corporis non exigere videretur, ſingulariſque ſyſtematis nervoſi debilitas me deterreret: hinc & ob atrocem cervicis dolorem, veſicatorii inter ſcapulas applicationem ſuadebam; quod vero non concedebat aeger.

Poſtero die dolores denominati decrevere, aegrotus tamen valde pertaeſus, languidus,

pallidus, horrores, tremoresque persentiscebat, & de insomnia, vertigine, praecordiorum angustiis, memoriae debilitate conquerebatur.

Evidentibus nunc causis non admodum conspicuis, & aegroti constitutionis, & causarum proëgumenarum indolis ratione habita, certius, & magis definitum malignae febris augurium mihi erat. Aegrotum periculi non expertem esse adstantibus statim declaravi, qui quidem, quia primo intuitu ad speciem febris mitis erat, aegrotusque obambulabat, monita mea deridebant.

Die 10mo Maii diarrhoea oboritur, cui sedandae, quum iam debilitatus fuerit aegrotus, nulla primarum viarum affectarum signa apparuerint, linguaque ut in sanis fuerit, rhabarbarina, cum gummi arabico mixta, praebebantur.

Die 11mo & 12mo Maii de languore, anxietate, spiritus trahendi difficultate & aurium tinnitu conqueritur. Maximam tamen diei partem extra lectum se continet. Praescripta est mixtura diaphoretica ex Mindereri spiritu. Nocte nihil dormivit, frigidumque sudorem sudavit.

Die 13tio Maii taciturnus, tristis, anxius, laboriose incedit. Urinae tenues & de-

colores. Pulſus parvus. Diaphoreticae mixturae camphora addita erat.

Die 14to ſingultantem, lucem fugientem, viribus exhauſtum, placideque delirantem, pulſu tremulo, inaequali, atque poſt aliquot pulſationes intermittente, ſurditate atque ſtupiditate correptum inveniebam aegrotum. Alexipharmacam potionem ex radice valerianae, radice angelicae, camphora, & liquore cornu cervi ſuccinato propinavi, & veſicatoria ſuris appoſui. Circa veſperam delirium, tremores, tendinum ſubſultus, convulſiones. Omni bihorio per vices datae ſunt pulveres e moſcho. Inter aſſiduos tendinum ſubſultus, ſingultus, & inaequales ſudores, vigiliis aſſiduis, & iactitationibus noctem exegit.

Die 15to remiſit quidem ſingultus, valde tamen ſoporoſus, deliriis obſcuris, oculis caliginoſis decumbit aegrotus. Serpentariam moſcho adiunxi. Vinum rhenanum dedi, & alvo ſtipatae clyſmate ſuccurri iuſſi.

Die 16to poſt noctem inſomnem omnia recurrebant incommoda. Singultus enim toto inquietabat aegrotum die. Totis artubus tremebat, linguam aridam, rubram, trementem premere non valebat. Vires admodum collapſae, pulſus adeo debiles & celeres, ut vix

distingui queant. In hac rerum conditione adhibitum est vinum, & pulveres, qui continebant salis cornu cervi grana duo, camphorae grana tria, & valerianae scrupulum unum; atque his effectum est, ut tremores, & singultus sub vesperam emanserint, nocte sedate per vices indormire coeperit, & tandem versus auroram.

Die 17mo, quum ab ingruente morbo totas noctes insomnes inquietasque transegisset, quatuor vel quinque horis somno non interrupto, levi manante sudore, efflorescentiisque miliaribus erumpentibus, indulserit. Morbum vero non iudicatum esse praesagiebam; quum evigilans mente deiectus adhuc deliraverit, & somnus non multum recreaverit.

Die 18vo nox non sine ullo fuit. Sui magis conscius, querebatur de calore, si tangeres, vix percipiendo. Alvus non respondens, iniecto clystere, sollicitabatur.

Die 19no post misere transactam noctem, & brevem somnum matutinis horis captum, mente quidem consistere videtur, ita ut de multis, variisque concinne atque ex ordine loqueretur, animi tamen, qui nullis plane persuasionibus erigi poterat, quaedam inquietudo aegrotum interturbabat. Circa meridiem

eiusdem diei alvus leviter fluens, sensim in tantam mutata diarrhoeam, qua multus tenuis mucus reddebatur, & aegrotus viribus iam iam exhaustus, misereque emaciatus, ita debilitatus est, ut omnem convalescendi spem, futuramque recuperandi sanitatem plane omiserit. Mixtura ex aquae cynnamomi cum vino unciis sex, gummi tragacanthae drachma una cum semisse & laudani liquidi Sydenhami guttulis viginti quinque, modicis divisisque dosibus, exhibebatur; extus fomenta ex millefolio mentha &c. vino rubro incocta abdomini superimponebantur, & clysmata ex decocto corticis peruviani & vino rubro iniiciebantur; pro potu concedebatur vinum aqua dilutum, in quo solutum fuerat arabicum gummi. Hac methodo effeci, ut parum relinqueretur temporis intervallum, quo cessaverit diarrhoea, & eadem adhuc vespera alvus plane comprimeretur. Ipso eodem die adstantium quis, maculam nigram in aegroti dorso se vidisse referebat. Quum ego accersitus locum mihi suspectum examinarem, obstupui plane: Circa os enim coccygis & sacrum in partibus mollibus his ossibus impositis, latae manus spatio extensis, corruptis, nigris, aridis, & quasi fumo induratis, maculae istius ambitus adhuc vivus & integer, pallidus fuit & non multum dolorosus.

Magis & obstupui, tam cito gangraenam subsecutam; per quinque enim modo dies decumbebat aeger, situs corporis, quantum ob summam aegri debilitatem fieri potuit, saepius mutabatur, hinc non erat, ut opinor, cur decubitus argueretur. Partibus gangraenosis mortuis sine ullo dolore scarificatis, cataplasmata applicavi ex cortice peruviano, sapone, semine sinapis, & salvia. Annulus ex linteo convolutus, mollissima aluta obductus, corpori ita supponebatur, ut partes gangraenosae ab omni compressione liberatae essent: & quum, uti antea dictum, advesperascente die, alvi fluxus prorsus cessaverit, mutata medicina, interne cortex peruvianus, cascarillae, & serpentaria virginiana decocti forma in auxilium vocabantur. In sequenti nocte quies & sudor.

Die 20mo autem denuo delirabat. Pulsus citatiores. Urina tincta. Lingua sicca. Medicamenta, uti priori die. Praeterea incisiones ulteriores non omissae fuerunt; plagas enim fecimus rectas, transversas, maiores & minores. Sub vesperam exacerbata est febris, quae in mediam usque noctem protrahebatur cum deliriis intensioribus, & supervenientibus sudoribus largioribus discessit.

Die 21mo mane mens sana. Expuitio si-

mul ſalivae copioſae. Sudor; urina turbida, in qua multum ſubſidebat, & pulſus aequabilis.

Morbum poſt ſalutares haſce evacuationes iudicatum eſſe praevidebam. Praeter hactenus recenſita ſigna ſalutaria, cruſta gangraenoſa depreſſior, contractiorque fiebat; ulceris orae intumeſcebant, rubebant, & gangraenam ſtare ſignificabant. Largam nunc corticis peruviani in ſubſtantia, & in decoctis quantitatem, & moderatum vini rhenani uſum adhibui. Externe autem cruſtis conciſis, diductis, lateque patentibus plagis linimenta ex unguento baſiliconis & aegyptiaco, cortice peruviano mixtis, applicavimus. Linteola corticis peruviani decocto, cui ſal ammoniacum & acetum vini adiiciebantur madefacta, ſuper id, quod emortuum erat, imponebantur, & cataplaſmata emollientia ex farina, floribus chamomillae, ex lacte cocta ſuperdabantur.

Diebus 24. 25. 26. 27. ſenſim ceſſabat ſalivatio, urina ſedimentum conſtanter dimittebat, vires cortice peruviano, vino rhenano magis magiſque erigebantur, iura carnium tenuia, addito ſucco citri, corpus bene nutriebant, & cruſtae emortuae quotidie excidebantur. Miranda certe ulceris amplitudo, atque latitudo, a convexitate enim oſſis ſacri ſuper

ligamentum ſacro-iſchiaticum, & ſuper nates ſiniſtras deſcendebat, ibique ad longam atque latam manum & pollicis altitudinem totam cutem, & intercutaneam adipem corripuit. Die 28vo ſuperveniente febricula, male ſe habere aeger videbatur; exhibitis vero pulviſculis ex cortice peruviano & rheo, quibus alvus clauſa ſolvebatur, evanuit febricula. Gangraenoſis cruſtis nunc magis magiſque reſolutis, & ulcere bene ſuppurante; eſſentia vulneraria, ſcordii, myrrhae, oleum terebinthinae imponebatur.

Infundi quoque ſyringe ope decoctum ex cortice peruviano, caſcarillae, & myrrha iuſſi. Orae autem ulceris digerentia ſunt impoſita. Magna quoque adipis corruptae atque reſolutae quantitas quotidie eximebatur. Vulnus rubidum puriuſque fiebat, humorem exſudabat, & undique caro granulis adipoſis ſimillima ſuccreſcebat. Omnia nunc in melius vertuntur, abſceſſus, firmiore carne propullulante, ſenſim anguſtior evadebat, vulnus impletur, & corporis robur, pedum etiam oedemate, quod ſub ultima morbi tempora acceſſerat, depulſo, in dies mire increſcit; ita ut, vulnere quamvis tarde etiam coaleſcente, ad hunc uſque diem perfecta gaudet ſanitate.

Si quis ſine praeiudicata opinione ſingula ſymptomata conſideraverit, confiteri cogetur, proximam huius febris cauſam neque inflammatoriae diatheſi, neque cacochyliae putridae aut bilioſae, aut cuiuſcunque alterius generis primis viis inſidenti, aut ſanguinis putridae liquationi tribuendam fuiſſe. Gangraena quidem, qua praeſente, ſanguis diſſolutus, & febris putrida adeſſe dicitur, huic propemodum opinationi favere videtur, reliqua tamen ſigna putridarum propria, plane deficiebant, & quae in uno genere veriſimillitudinem quandam continent, in alio etiam probabilitate carent. Adſtipulatur mihi experientia doctiſſimi SELLE, qui puſtulas gangraenoſas, quas in ſimili febri vidit, ſolas ad febrim putridam indicandam ſufficere negat, & has potius a ſyſtematis nervoſi affectione ortas fuiſſe confirmat. *k*) Nervoſam vero ſyſtema praecipue adfectum fuiſſe, & ad malignarum febrium genus pertinere ex ſignis videre eſt, & ex cauſis proëgumenis, praegreſſis ſymptomatibus, & ipſa aegri conſtitutione facile concipi poteſt.

Praeter habitum corporis infirmum, ſtudiis

---

k) L. c. pag. 87.

vigiliisque nocturnis animi & corporis aeger sibi contraxit defatigationem. A multo iam temporis spatio doloribus rheumaticis, vel has vel illas partes occupantibus, conflictabatur, unde systematis nervosi sensibilitas orta est, & quum ingruente morbo dolores saevirent, probabile etiam est, procatharcticam huius febris causam in rheumatica materia ponendam esse, quae, superveniente mediocri refrigerio, ubi corpus ad febrem iam dispositum, & natura ad arcessendam hanc materiam nimis debilitata fuerit, nervis insidebat, nocebat, indeque aegerrime dimoveri nequiverat: unde febris accensa pluries exacerbabatur, singultus, aliaeque spasmodicae affectiones, moliente morbi materiem expellere natura, originem trahebant.

Pustulae miliares undecimo morbi die erumpentes morbum non levabant. Deiectiones alvinae decimo tertio subortae fuerunt colliquativae, nullaque criseos signa prae se ferebant; critica enim evacuatio cum iusto symptomatum levamine, neque summo quasi impetu maximo cum virium detrimento fieri debet, quod abunde satis summus HIPPOCRATES, & commentator eius GALENUS, docuerunt.

Decimo quinto tandem die morbus plane

iudicabatur, ſalivatione, copioſo ſudore, & urina, quae omnia concurrebant ad ſervandum aegrotum; praevalebat vero ſaliva, *l*) ſubſidiariamque ferebant operam illae reliquae: ita notavit HIPPOCRATES, *m*) narium hemorrhagiam, diarrhoeam, largam urinae hypoſtaticae excretionem concurriſſe ad ſervandos aegros.

Imo & gangraenam ipſam quodammodo criticam fuiſſe, non a vero videtur alienum, & recentiorum obſervationibus confirmatur. *n*) Ex omnibus itaque lucide apparet, magnos errores in methodo curativa nos commiſſuros fuiſſe, quando curationem evacuationibus aggreſſi eſſemus. Nullus hic locus erat evacuationibus ſanguineis, nulla turgentis materiei ſigna aderant, & quidquid alieni morbi initio in inteſtinorum canali haerere videbatur, pharmaco leviter purgante evacuabatur, &, ne iiſ-

---

l) Recte igitur cl. HUXHAM. dicit l. c. T. 2. p. 98. „ Nulla melioris praeſagii evacuatio eſt, quam ſatis copioſa ſalivatio ſine aphtis: ubi haec incidit, & cutis moderate madet, de aegroto meo vix unquam, quam debilis & ſtupidus quoque eſſe videtur, deſpero. "

m) Epid. ibi pag. 983.

n) Cl. SELLE pyretolog. p. 294. & cl. BURSER. l. c. Tom. I. pag. 355.

dem aliisve continuandis evacuationibus insisteremus, sollicite cavimus.

Alium nunc casum, quem notatu dignum esse credo, narrabo. Per malam enim metastasin ad pulmones delatam, mortemque minitantem, aeger pristinam recuperavit sanitatem.

HISTORIA IV.

ADolescens 16tum agens annum, tenerioris constitutionis, optima alias gaudens sanitate, studiis & lectioni librorum assidue incumbens cum 23tio mensis Augusti die 1784 aëris iniuriis, tunc temporis maxime humidi & frigidi se se exposuisset, & multum hinc inde cursitando incaluisset, capitis dolorem, nauseam, appetitum prostratum, incertos horrores & calores, animi demissionem percipit: hinc paucis interiectis diebus, opem meam petiit. Luctui indulgens de flatulentia, cordis palpitatione, lassitudine, appetitu diminuto, & gravi capitis dolore conquerebatur. Pulsus naturali proxime accedebat. Lingua albida, & urinae tenues erant. Nullae tusses, dolores, vel aliae quaecunque morbidae pulmonum affectiones his se se associabant. Post noctem inquietam mane emeticum sumsit, unde vomitu, & aliquot

fecessibus se se exoneravit. Pessime vero exinde se habuit. Nullas alias explorare potui causas, quam quas iam exposui; nulla, quamquam attente primarum viarum statum, ne in diagnosi errorem committerem, observaverim, bilis, pituitae corruptae, vermium, neque minus diathefeos inflammatoriae aderant signa; non amplius itaque de febris nervosae praesentia dubitavi. Omnia simul mihi complecti liceat, ne hyperbolica amplificatione res exaggerem.

Lassitudo, torpor, capitis gravitas, quotídie augebantur. Febris erraticarum more exacerbabatur. Mens turbata. Pulsus debilis, parvus, naturali ferme celeritate. Initio post assumptum vomitorium, mixturam praescripsi ex salis absynthii drachmis duabus, succi citri portione, quantum ad saturandum sufficiebat, & aquae florum sambuci unciis quatuor. Alvus adstricta clysmate sollicitabatur, & pro potu serum lactis vinosum dabatur.

Die 27mo quum obmurmuraret, subdeliraret, stupidus decumberet, oculi perturbati, pulsus debiles, & naturali celeriores, urinae limpidae, lingua sicca, sudores inaequales essent, & vigiliis vexaretur, exhibebantur spiritus Mindereri, camphora, & emplastra vesicatoria suris apponebantur.

Die

Die 31mo ſupervenientibus animi deliquiis, tremoribus, tendinum ſubſultibus, ſingultu, pulſu parvo, debili, tremulo, propinabatur camphora moſchuſque, & veſicatoria renovabantur. His omnia pacabantur. Et ſic recipebat febris, quae nullum certum, aut conſtantem typum obtinebat, cum arteriarum micatibus vix frequentioribus, ſubinde ſpaſticis quibuſdam affectionibus, tremoribus, aut tendinum ſubſultibus, cuti modo ſicca, modo humida, ſudoribus inaequalibus, hic illic conſpicuis, urinis nunc paucis & pallidis, nunc praeter rationem turbidis.

Nocte autem intra undecimum & duodecimum a morbi invaſione diem omnia ingraveſcebant. Brachia enim huc illuc iactantur, manus floccos conquirunt, loquela difficilis, delirium ſubobſcurum, cutis aſſiduo ſudore perfuſa. His acceſſit pectus oppreſſum, reſpiratio difficilis, tuſſis moleſta, exſereatio nulla. Mane ſequentis diei vocatus ex iis, quae mihi referebantur, excepto in reſpirando ſibilo, & levi pectoris oppreſſione, nihil inveni. Mens restituta videbatur, & pulſus aequales erant. Propinato oxymelle ſquillitico, & kermete minerali, pituitoſam materiam reiecit.

Et hic manebant ſymptomata, intercedcn-

tibus quibuſdam temporis intervallis, in quibus recrudeſcebat morbus, reſpiratio praecordiorum anxietatibus ſaepe interciperetur, & pulſus frequentiores, & delirium ſuperveniret.

Decimo quarto tandem morbi die poſt meridiem omnia in praeceps ruunt. Reſpiratio enim, viſcida & tenaci pituita vehementius, & copioſius ad pectus irruente, fit ſummopere impedita. Supervenit tuſſis, anxia aëris captatio. Extrema frigent, & ſudor frigidus fronte emanat. Oculi ſunt perverſi, ſpaſtice invertuntur, & omnibus ſenſibus orbatus decumbit. Subinde tendines ſubſiliunt. Pulſus adeo debiles & celeres, ut vix diſtingui queant. Suffocationis momentaneae metus. Hiſce in anguſtiis, quae valde miſerandum aegri ſtatum, mortemque appropinquantem indicabant, haud nimiam feſtinationem ſecundum CELSI effatum, ſed omnem tarditatem periculoſam eſſe iudicavi. Veſicatoriis enim tum brachiis, tum pectori applicatis, praeter camphoram, moſchum, ſerpentariam virginianam, & theata tepide cum oxymelle ſquillitico, ſulphure antimonii aurato admixto, largiter ſorbillata, grana quinque ſalis cornu cervi cum vino rhenano per vices propinavi. Nec non omnes ſinguli que hi conatus, & adiumenta expectationi

ſatisfecerunt. Multa enim reiecit ſputa, erumpit ſimul ſudor copioſus univerſalis, per aliquot horas indormire coepit, & mane ſequentis diei omnia quaſi evanuerunt ſymptomata. Spaſmi enim remittebant, reſpiratio libera, pulſus aequales, urina critica, menſque ſana erat. In uſu corticis peruviani per aliquot ſeptimanas perrexit omnium malorum expers; vires tunc temporis & corporis robur mire increvere, & perfecta adhuc gaudet ſanitate.

Plura huius generis exempla, ubi de tam felici exitu laetari poſſumus, nobis obvia eſſe, rarius forte contingit, dolendum ſane, (ut BAGLIVII verbis utar) „ id quod ſemel ex voto ſuccedit, non ſemper tali modo fieri. " o) Non immerito igitur paucis conſiderandum eſſe reor, quae in hoc morbo eveniebant. Nocte intra undecimum & duodecimum diem ad morbi materiem per ſputi vias exterminandam iam moliebatur natura; quum vero debita adhuc nulla praeceſſerat coctio, & quae apparuere ſputa tenacia mucoſa, & parciore copia fuere; hinc imperfecta criſi facta, & ſub veſperam ſequentis diei critici, novis excitatis

o) Prax. med. lib. 1. §. 7.

turbis, naturae viribus minus ſufficientibus, ut extra corporis maenia proiiceretur morboſum illud virus, determinato verſus pulmones materiae morbificae fluxu metaſtatice illuc delata eſt. Quae niſi cito bona fortuna e loco, quem infeſtaverat, eiiceretur, in locis minus incongruis, eliſo ſpiritu, ſuffocationem, ſubitamque mortem certe provocaſſet.

Sola ſibi certe non ſuffeciſſet natura, quae ad cocta evacuanda nimium torpebat, niſi medicae artis ſubſidiis aegroti vires nimium languentes ſtimulantibus erigerentur, atque ad exſpuitionem exitarentur. Huic vero remedio ex ſale cornu cervi & vino rhenano multum eſſe tribuendum, perſuaſiſſimum habeo. Pulverum enim ex camphora, moſcho, & ſerpentaria, vix unum aut alterum deglutivit, & ſal alcali hocce volatile cum vino rhenano quodammodo ſaturatum, non modo, antequam cetera expectorantia in ſanguinem recepta & deſtinato fini ſatisfecerant, quoties aeger deglutiebat, ſtatim ſputa promovebat, & acri ſtimulante ſua vi oeſophagum atque aſperam arteriam irritabat, ad exſereationem reſuſcitabat, & morbificae materiae portionem, pondere ſuo pulmones gravantis, ſinguliſque momentis ſuffocationem minitantis e corpore eii-

ciebat, verum ſtimulo ſuo atque irritatione vim nerveam excitavit vel potius ſenſibilitatem atque irritabilitatem recreavit.

Nec minus veſicantia ſuos praeſtitere effectus: reſorpto enim veſicantium acri ſtimulo, quo in totum corpus atque etiam in pulmones agit, ſputa promovebat, vitalitatem pene exſtinctam exſuſcitavit.

Ignoſcat itaque, precor, cl. SELLE, ſi ab eo hac in re diſſentio, quum dicit: metaſtaſi ad pulmones facta a roborantibus, atque ſudoriferis ſtatim abſtinendum eſt, methoduſque antiphlogiſtica arripienda. *p)* Si quid ſuper hac re proferre licet, duplicem ſtatum diſtinguo, mihique hanc legem ſtatuo. Quando vis vitae nimium ſit deiecta; a decubitu materiei in pectore coacervatae ſuffocationis periculum portenditur, & ob aegroti vires languentes protrudi non poteſt: quo in caſu quaevis cunctatio ſummum periculum afferret; horrendo malo occiſſime occurrendum moventibus, incitantibus cardiacisque. Nocere autem irritaque haecce eſſe, ubi non ita languent, torpentque vitae vires, & ubi inflammationis ti-

---

p) Vid. eius neue Beiträge T. I. p. 112.

mor remedium quodcunque movens vetat. Hic potius sanguinis parciori manu, & partitis vicibus, mittendi, solvendi, emolliendique indicatio est. In omni autem harum circumstantiarum varietate maximam deliberationem, symptomatumque considerationem ineundam esse existimo. Quid vero de tam proëgumena, quam procatharctica huius morbi causa dicamus? dubitari certe non potest, quin ex aëre humido & frigido insensibilis perspirationis interceptioni tribuenda fuerit occasionalis huius febris causa: nulla enim, quae in sensus cecidit, alias adfuit.

Corpus solidis laxis, nervis debilibus praeditum, studiis assiduis infirmabatur, & ad morbum praedisponebatur, cumque in eo absque alia manifesta causa nervorum functiones praeprimis laedi viderentur, hinc iure hanc febrim malignam lentam vel nervosam nominare licebit. Nullus enim in naribus, faucibus, pectore sensus molestus, nullae ex naribus destillationes, sive pituitae excretio ex bronchiis, nulla vespertinis horis exacerbatio, vel ex sudore solutio, quae catarrhi statum adnotant, nulla inflammationis signa, quae catarrhum inflammatorium indicarunt, nulla catarrhalis malignae tandem, quae apud non-

nullos crebro auditur, quaeque originem gastricam, biliosam, pituitosam, vel putridam iunctam habet, & ex remanenti tussi, q) aliave pectoris molestia manifesta est, aderant.

HISTORIA V.

CEnturio quidam Regiae legionis, qui variis expeditionibus bellicis adfuit, atque gravia inde vulnera accepit, procerus, atque corporis habitus macilenti, quinquaginta circiter annos natus, diu languit, & per plurimos annos arthritide affectus fuit, cui malo medendo medicus quidam magni nominis praescripsit varia, ut mihi relatum est a chirurgo quodam, cum exeunte hyeme *1786.* in consilium me advocaret apud aegrotum. Gravissima enim tunc temporis diabete chylosa correptus fuit, atque in tantum urinae profluvium incidit, ut fere die nocteque nulla esset mora, idque non ad modum stillicidii, sed ad aliquot uncias una vice ad minimum, bina congia urinae spatio

---

q) Hinc cl. STOLL. l. c. T. III. p. 42. „ Qui ex febre maligna catarrhali eluctari, & convalescere incipiunt, non raro in tussim veluti catarrhalem incidunt, maxime noctes interpellentes."

viginti quatuor horarum minxit. Varia medicamenta, & inter haec praecipue cortex peruvianus, serum lactis aluminosum, tinctura cantharidum, adhibebantur, & tandem etiam vesicatorium ossi sacro applicabatur, quibus ad plenam sanitatem restitutus est.

Elapso nunc anno, rursus eodem chirurgo me certiorem faciente, ad aegrotum vocatus sum.

Die 8vo Martii 1787 cum primum ipsum inviserem, statim omnia symptomata, quae febrim nervosam comitari solent, videbam. Aderant cephalalgia, mens confusa, & animo ita erat contristatus, ut de morbo suo lacrymans mihi referret. Carpo manum admovens pulsum tetigi febrilem, celerem, debilem. Corpus blanda sudatione madebat. Exspiratio erat suspiriosa. Noctes inquietae, omni somno orbatae. Symptomata incertis temporibus exacerbabantur. Ciborum nulla fuit appetentia, lingua conspectu neque cruda, neque impura, urina limpida. Artus leviter tremebant, e lecto surgere non potuit. Quo in statu duabus septimanis post morbi inflictum, cum paullo ante arthriticis doloribus fuerit correptus, praeterlapsis, eum deprehendebam. Cum nunc alvus moram necteret, singulis binis horis dati

ſunt pulveres ex rhei granis decem, & magneſiae ſcrupulo conſtantes. Succedentibus diebus, immutata rerum facie, varia adhibita ſunt medicamenta, veluti decocta ex radice valerianae & angelicae, ſpiritus Mindereri, liquor cornu cervi, & camphorae.

Die 18vo in crudelem incidit diarrhoeam; materies enim cruda magno cum impetu per inferiora ſeceſſit. Vix vero exhibitis pulveribus ex drachma dimidia radicis arnicae, r) alvus pedetentim inhibebatur. Aegrotantis potui ex panis decocto vinum rubrum immiſcebatur.

At enim vero minus diuturnum fuit hocce allevamentum; vix enim quatuor diebus elapſis, alvus mucoſa, aquoſa; crebro diu nocteque reddebatur. Ergo denuo repetitus eſt quolibet bihorio radicis arnicae uſus, aucta ad decem grana qualibet doſi, extrinſecus clyſmata ex cortice peruviano, floribus chamomillae, & vino rubro applicata ſunt, quo ſub uſu alvus ſiſtebatur. Vires, quas diuturnitas morbi, & alvus fluens valde nunc fregit reſtituere conatus ſum corticis peruviani decocto.

---

r) „Diarrhoeas maligne febrientium diuturnas, quae vel vires convellunt, haec radix (arnicae ſcilicet) pro quovis alio medicamento fortunate compreſſit.“ STOLL. l. c. T. I. p. 22.

Die 25to ſudor enormis, colliquativus, non levans, vireſque proſternens biduum continuatus erumpebat; adiunxi chinae decocto radicem ſerpentariae virginianae, cui interpoſitum infuſum ſalviae vinoſum erat. Sub continuato horum remediorum uſu ſudor compeſcebatur.

Die 28vo tandem aeger lotium emiſit leviter turbidum, ſecedentem, copioſum; a quo tempore, ſuperſtitibus ſolis languoribus, quos dein quoque largus chinae chinae ſuſtulit uſus, & etiam nunc melius, quam a pluribus retro annis per omnia ſe habet.

Praediſponebat ad hunc morbum ſumma ſyſtematis nervoſi imbecillitas, quae per varias invaletudines citatas ſenſim paullatimque inducebatur. Excitabatur vero haecce diſpoſitio s) ab arthritica materie, quae forte profundius & abundantius latebat, quam ut a debilitata nimis natura e corpore elidi quiverit. Ex ſignis vero adductis facile cognoſcitur, & ab

---

s) „ Praediſponens dicitur cauſa conditio quaevis corpori inhaerens, quà illud aptum eſt, nata occaſione morbum ſuſcipere. Occaſio eſt, quidquid praediſponenti ſuperveniens hanc excitat, una morbum pariant.“ Vid. celeb. GAUB. l. c. p. 24.

aliis potiſſimum diſtinguitur febris haecce. Omnia enim, quae alias febrim putridam, bilioſam, inflammatoriam, aliamve comitari ſolent, deficiebant. Diuturnus fuit morbus, ſerius quidem ſed perfecta iudicatio facta eſt, quum diureſis, quidquid acre vel morboſum in corpore haerebat, aſſumpſit.

Non ſemper adeo felices ſumus in curandis his febribus, quae; uti in omnibus ſinguliſque morbis, vel ſua aut aegri natura nunc faciliores, nunc difficiliores ſunt. Infauſti eventus ratio magna ex parte in hac febre a languidiori & debilitata nimis natura, a quantitate materiae febrilis, a mala eius craſi, a locis & partibus, quo defertur, ab imperfectis criſibus & damnoſis molitionibus pendet. Imo ipſi in medendi methodo errores, venae ſectio & remedia cathartica, quaeque ſudores & excretiones paullo evidentius movent, aliaque, quae intrinſecus atque extrinſecus, nulla iuſta virium aeſtimationis ratione habita, quacunque de cauſa contingunt, mortem quandoque praebere obſervatum eſt.

Pro exemplo tres tales hiſtorias afferam.

HISTORIA I.

DIe 25to mensis Augusti 1781 a marito rustico, qui rure vixit, ad uxorem ipsius vocabar, quae iam per aliquot septimanas graviter decubuerat:

Aegrota tricennaria abhinc septem vel octo menses peperat infantem robustum; statim autem a partu secutus est incredibilis sanguinis fluxus, cui tandem supervenit liquoris albi fluxus copiosus.

Puerum ipsa lactavit; licet toto lactationis tempore parum lactis in mammis colligeretur.

Per totum gestationis tempus valetudo adversa, moeror diuturnus antecessit.

Duobus ab hinc septimanis levi frigoris atque caloris sensu corripiebatur, qui sequentibus etiam diebus rediit, sibi vero neque tempore, neque gradu, neque duratione respondebant hae accessiones.

Plerumque intra lectum extitit, lassitudine languebant membra, leviter insaniebat; & se nullo modo dormire posse asseverabat. Urina, quam secum portabat maritus limpida erat. Non obstantibus omnibus medicamentis, quibus bubulcorum, epilionum, aliorumque

confilio ufa eft, quaeque in fanguinis detractione, liquoribus acribus fpirituofis, purgantibufque confiftebant, auctus magis eft die in diem morbus.

Haec rufticus ipfe narravit.

Statim cum adirem aegrotam, examine ulterius inftituto, febre maligna lenta laborare iudicavi.

Nam praeter ingentem debilitatem, infomniam, anhelofam refpirationem, furditatem, aderant deliria tranquilla, ftupiditas.

Pulfus erat debilis, celer, & quandoque intermittebat, lingua ficca tremebat, atque contra voluntatem movebatur. Sudoribus partim calidiffimo regimine, nimiifque ftragulis productis, partim colliquativis diffluebat.

Uno eodemque tempore altera in gena cadaverofum erat frigus, in altera vero calor.

Puftulae rubrae, & albae miliares iam elevatae, collum, pectus & abdomen occupabant, intermixtis parcioribus petechiis rofei coloris.

Tandem vero fpafticae contractiones, & deglutitionis laefio, fine ullo, ut oris infpectione conftitit, tumore aut inflammatione animadvertebatur.

Nulla lingua impura, nullus ſapor amarus, aut nauſeoſus, aut alia ſymptomata bilioſarum aut pituitoſarum ſordium in primis viis colluviem demonſtrantia, neque minus ſpiritus foetentes, urinae, ſudores, aut alvi peſſime olentes, aliaque putridarum ſigna detegebantur.

Petechiae enim nulla putridae febris indicia praebebant, quum nullum reliquum aderat apparens putredinis ſignum; & quando hoc ad ſententiam noſtram de putredinis abſentia, corroborandam, non ſufficit argumentum, ſolis calidis aromaticis, regimini, & eiuſmodi aliis, quae ſudores inutiles prolicere, humores exſiccare, acres reddere, & ad putredinem reducere valent, potius humorum diſſolutionem adſcribendam, & ad morbi effectus referendam fuiſſe, fateri licet. Denique omnia deerant, quae ſanguinem inflammatum indicabant. Procatharcticae cauſae vis, niſi frigus ſuſceptum, atque hinc tranſpirationem cohibitam aſſumo, obſcuriſſima mihi quidem erat, at manifeſtior proëgumena. Ad haec triſtia adverſa valetudo, nimiae ſanguinis evacuationes, lactatio & alia, quae iam infirmatam aegrotam exhauſerunt, atque enervarunt, referenda. Indicatione igitur a vacillantibus vitae viribus deſumpta, tentata

ſunt fruſtra veſicatoria, china, champhora, moſchus, ſerpentaria, vinum, quaeque morbo convenire arbitrabar; at irrita erant omnia, incidit enim in ſoporem, & 3omo anhelitu, & ſuffocata moriebatur.

Quaeſtio hic moveri poſſet, an non morbi ratio potius in lactatione, & pro tabe nutricum a celeberr. MORTONO deſcripta, t) morbus habendus erat? nulla morbum anteibat hyſterica paſſio, aut ſuffocatio, quae tamquam praeſagiens ſymptoma ſtabilivit cl. auctor, nulla progreſſu morbi tuſſis, caloriſve hectici, cum hoc morbo ſemper coniuncti, aderant indicia; minus ergo probanda haecce opinio eſt.

Critica evacuatio in hac aegrota facta eſt nulla, materialis enim febris cauſa (quaecunque fuit) a debilitata nimis natura partim retenta, & partim ad pulmones delata, morbi efficacia oppreſſam aegram ſuffocavit.

Funeſtum hocce exemplum denuo docuit, quantum venae ſectiones, laxantia aliaque intempeſtive adhibita afferant damni.

---

t) Vid. ei. oper. med. p. 14. ed. Genev.

HISTORIA II.

QUidam vir annos circiter quinquaginta natus, ruri degens, ad hypochondriacum malum inclinans, iam pridem de laesa digestione, appetitu deficiente conquerebatur. Abdominis tormina saepius patiebatur, ita quidem, ut alimenta aliqualis consistentiae, vel facile fermentescibilia perferre nequiret. Laxantia, mixturas salinas, extracta amara, saponem & resolventia, & tandem corticem peruvianum adhibuit, & inde persanus per spatium dimidii fere anni mansit; exceptis intervallis incertis, quibus ob appetitum inordinatum, laxantia mitiora, interpositis extractis amaris, sumpsit.

Septimo tandem Februarii 1783 per litteras opem imploravit, se ventriculi & intestinorum debilitate denuo laborare, coniecturans. Varia elegi medicamenta in hunc finem pendentia. Aeger autem auxilium non percipiens, alia exoptavit, meque decimo tertio rogavit, ut ad se venirem. Ambulantem quidem in domo, sed tristiorem praeter consuetudinem, anxium & suspiriosum inveni. De capite quasi obnubilato conqueritur, ita ut quasi semiebrius videretur. Morbus sine manifesta, quam referre posset, occasione, cum nulla

nulla prava victus ratione antea usus esset, eum prehendit crebris vomitionibus, horripilationibus, subsequenti levi calore. Somnus deficit, aut dormire saltem incipiens, ex tetris insomniis, subito cum terrore expergiscitur. Appetitus nullus, sitis nulla, alvus clausa, pulsus febriles, tardi, rari, subinde inaequales observabantur. Lingua tenui albo muco obducta, urina tenuis & pallida, sudores inaequales. Grana quindecim rhei & drachmam semis magnesiae omni bihorio, & quidem tres tales pulveres sumsit. Alvum bis posuit. Hinc melius quidem se habebat, sed sub vesperam magnae de capitis dolore querelae cum pulsu contracto, frequenti & debili. Propinabatur mixtura sic dicta Riveriana ex salis absinthii drachmis duabus & succo citri parata, & vesicatorium cervici applicabatur.

Domum redibam.

Quatuor diebus elapsis, urgente morbo, accito mihi narrabant adstantes, aegrotum ambulatorium, ab omni dolore liberum bonam valetudinem non suspectam habuisse; etsi per noctes vigilaverit, & incertis intervallis, quibus anxietatem, vertiginem, orgasmum, levem calorem sentiret, male se habuerit. In hoc falsae integritatis statu permansit ad hunc

uſque diem, quum ſellae perforatae inſidens animi deliquio afficeretur. Mite delirantem, atque obmurmurantem, pulſu celeri, parvo & debili, ingenti cordis angore, languore univerſali correptum inveniebam. Vix elapſis duabus horis, artus, manus, pedeſque convelli incipiunt, oculi contorquentur, labia hinc inde deducuntur. Per varia adhibita intus & extra medicamenta antiſpaſmodica remittebant quidem ſymptomata, ſed verſus veſperam omnia in deterius ruebant. Omnium fere tendinum aſſiduis ſaltibus corripitur, & ſingultibus vexatus, ſudoribus diffluit, accedit coma, adulta nocte extinctus eſt.

Præſentem illum caſum commode nervoſis febribus accenſeri poſſe, ſatis ſuperque deprehendi, cujus rei ſuſpicionem potiſſimum ſuggeſſit.

Imo coſtitutio corporis. *u*) Febris ſine notabili materiæ morboſæ cauſa illum arripiebat, per accuratam enim diætæ ordinationem, equitationem moderatam, in morbo nondum in-

---

u) „Dantur nimirum conſtitutiones corporis, qualem in hypochondriacis & hiſtericis obſervamus, qua leviſſimis cauſis accedentibus phaenomena

veterato, depravato viſcerum ſtatui optime ſuccurrit, & meliore gaudebat ſanitate. Nulla digeſtio læſa, nulla mala ſanguinis ſtaſis, ſive lentor in ſyſtemate venæ portæ, nulli infarctus in abdomine obſervabantur; & ſi darem etiam depravatam viſcerum imi ventris conditionem adfuiſſe, haudquaquam proxima febris cauſa inde exoriri poteſt, cum talem ſtatum ad chronicos tantum morbos reſtringere debeamus. In conſtitutione ergo prædiſpoſitio morbi ponenda erat, superveniente levi quadam cauſa occaſionali, quæ fomitem febris conſtituit. Refrigerium forte ſubitaneum, vicino in cubiculo frigidiori ſellæ inſidenti, atque ſudanti ægroto admiſſum, materiam perſpirantem ad nervos detulit; unde convulſiones excitabantur.

2do Tandem loco augurium hocce meum plenius confirmarunt ſigna, omni & ſolo huic morbo ſolemnia. Noctes ſcilicet inſomnes, ſymptomata graviora ex improviſo accedentia, calores leves, & ſudores inæquales, pulſus celeres, parvi & debiles, & denique alius generis febres concomitantia ſymptomata deficientia.

---

producuntur, quae alias graviorem cauſam ad ſui exiſtentiam ſupponunt." Vid. cl. RAHN l. c. pag. 304.

Denique nullum mihi eſt dubium relictum, cum ipſæ optimorum practicorum obſervationes noſtræ ſimillimæ certos nos reddiderunt. *v*)

Exacerbatio atque mors die critico, undecimo nempe morbi die ſequebatur, quum neque ſatis potens fuit natura nociva ad certos exitus amandare, in materia morbifica coquenda & evacuanda nimium torpebat, & morbo in ſecundum ſtadium tranſeunte, opprimebatur ,, *w*)

Pro ſubjectorum diverſitate & cauſarum intenſitate, inconſtantia, & perpetua varietas unius ejuſdemque morbi eſt. Mille namque morborum cauſæ, varia aegrorum temperamenta, ætatis, ſexus, vitæ genera, climata diverſæ naturæ, variæ annorum conſtitutiones, & varia ſemper influentes, innumera denique alia, quæ ad producendos, favendoſque morbos concurrunt, ita interdum certam, conſtantemque morbi, & ſuorum ſymptomatum naturam per-

---

v) Conf. cl SELLE l. c.

w) ,, Eſt autem primum & maximum in morbis mortalibus ſignum, quod ſine criſi mors ſit ſubſecutura, virium imbecillitas, natura ita proſtrata, ne ad pugnam contra morbum excitetur. " GALEN. de criſibus lib. 3. cap. 10.

turbant, ut difficile ſit veritatem inveſtigare, niſi complexus horum omnium ſagaci rationis uſu perpendatur & illuſtretur" x) Quod cum probe ſciverit celeberrim. Gaubius ſequentia depoſuit „ Haud tamen diſſimulandum eſt, ſuis premi dubiis, obſcuris, conjecturalibus, nunquam prorſus extergendis medicinam: neque enim datum mortalibus, aut ſuam, aut rerum inter quas verſantur naturam penitus comprehendere. At communis illa ingenii humani imbecillitas quem non ſtringit? gravius quidem medicum ob inexhauſtam materiæ, qua occupatur, amplitudinem " & in paragrapho ſequenti „ Privatum inſuper evidentiae obſtaculum hoc eſt, quod ſinguli homines a ſingulis tantopere differant: nec vero ſufficit, medicum communia modo intueri: oportet & cuivis homini propria; ut qui ſingulorum ſaluti præſit. Quae quidem diverſitas tam immenſa occurrit, ut nulla obſervationum vi exhauriri poſſit " y)

Sequens hiſtoria cum praecedentibus comparata dicta confirmabit.

---

x) BAGLIV. prax. med. lib. 1. §. 12.
y) Vid. l. c. pag. 9. &c.

HISTORIA III.

RUsticus, qui agrum colebat in vicino pago, decimo octavo Aprilis 1786 meum expetiit auxilium. De morbo quaesitus nuncius, nil, nisi quod aegrotus singultu correptus sit, denunciare potuit.

Quum ipse aegrotantem adirem, rusticus sequentia retulit. Se esse aetatis sexaginta trium annorum, alias bene valuisse, sanumque fuisse, nullam originis mali causam nosse, nisi quod abhinc fere decem diebus, nocte jam ingruente, sub dio versatus, atmosphaera humida & frigida, postquam ex laboribus excalefactus esset, domum redux, capitis aliqualem, resentiret imbecillitatem, & subsequente nocte levibus horroribus, atque caloribus corriperetur. Ad questiones: An nimiam ciborum copiam adsumserit? an nausea & vomitus morbum præcesserit, vel huic juncta fuerit? an febris ingressus certis horis adstrictus fuerit? an non ullæ pustulæ vel exanthemata, quæ pectus, collum, aliasve corporis partes occuparent, evanuerint? ad hæc & multa alia respondebat, febrem quotidie vel bis vel ter exiguo vero gradu cum & sine præviis horroribus leviori-

bus exacerbatam, somni defectum, fastidium ciborum morbi comitem fuisse; se nullas pustulas, aut efflorescentias vidisse; sponte vero confessus est, se ex circumforaneorum portatiles suas officinas secum ducentium apparatu pharmaceutico coëmisse pilulas, & essentias mediocri quidem pretio, sed maximo sui damno.

Infinitas enim excitarunt hae panaceæ vomitus & secessus, atque ἄνω καὶ κάτω mucosæ materiae quantitatem eliminarunt. Debilitate, anxietate, atque singultu inde prehendebatur. Ex his omnibus mihi nondum satis constitit morbum determinare, ab evacuantibus, vomitoriis, & drasticis purgantibus debilitas quidem inducta est, ex reliquo vero vitæ genere & corporis constitutione vix divinare mihi licuit nervosam febrim, multoque minus, quum neque ex epidemica constitutione, aut ex contagio ortum suum duxerit.

Nullos vero in curatione errores me commissurum existimavi, quando sequentibus indicationibus satisfacerem: si nimirum motus convulsivos mitigarem, dein, quum indicatio vitalis urgeret, ægroti vires erigerem. Inter illa, quæ, primæ indicationi conveniunt, remedia elegi externa ex asa foetida & opio, pro emplastro abdomini applicando; & interna e

moſcho: quod ad alterius indicationis ſcopum pertinet, præſcripſi corticem peruvianum & ſerpentariam virginianam decocti forma, cui poſt decoctionem pauxillum camphoræ addebatur.

Viceſimo tandem die ex nuncii relationibus & ipſo intuitu ex ſymptomatum analogia, ex abſentibus indiciis bilioſæ, putridæ, aliuſve febris, & tandem ex ſyſtematis nervoſi affectionibus, nulla ex manifeſta cauſa originem trahentibus de febre maligna convictus ſum. Somnus enim adhuc deficiebat, ſingultus non ceſſaverat, lingua luteo cum margine in utroque latere, in media parte arida, (quod & cl. Huxham ſimilibus in febribus obſervavit) tremebat. Accedebant ſudores nullum levamen procreantes, obmurmurabat, mire delirabat, nil ſponte deſiderabat, oculis depreſſis albedinem oſtendentibus ſtupidus jacebat, acutiſſimo clamore vix afficiebatur, & interroganti confuſe reſpondebat. Pulſus erant celeres, frequentes. Urina nullum ſedimentum deponebat. Pedes, crura, & femora frigebant. Faciei pallidus erat color. Oculi lacrymoſi.

Præter veſicantia ſuris applicata præſcripſi adhuc varia. De effectu autem medicamentorum, & an ſumſerit, quum iſtiuſmodi homines cito remediis ſatiantur, nil audivi. Elapſis

tandem aliquot septimanis, mihi, ægrum, triduo exacto, postquam inviseram, periisse relatum est.

Annotatas febrium nervosarum observationes evolvens, non facile alios homines ad hanc febrim inclinare invenio, quam qui habitu corporis laxo, nervis debilioribus; sensibilioribus, hypochondrica vel hysterica passione, nec non quos graviora animi pathemata, moeror, tristitia, studia, vigiliæ immodicæ infirmarunt, vel nimiæ evacuationes exhauserunt, præditi sunt; hinc cl. Selle dicit „ febris in constitutione robusta ex refrigerio contracta, non facile nervosæ febris indolem servabit, quum plurima harum causarum pars, varios, pro varia corporis conditione edat " z) Noster autem ægrotus, qui quoad vitæ genus, staturam & temperiem, agros colendo, pane nigro, carne fumo indurato &c. vivebat, solidis firmis compactis, ita ut inter quadratos facile referri potuisset, gaudebat, & temperamento præditus erat boeotico. *aa*) Quidquid igitur

z) Pyretolog. pag. 57.

aa) In hoc imminuta & torpida est vis vitalis, lentor & tenacitas omnium functionum adest. Vid.

adverſi obvenit noſtro ægroto, quem certe neque inflammatio, neque putrida diatheſis ſive primarum viarum; ſive humorum omnium occupaverat, non facile idioſyncraſiæ adſcribi potuit. Difficile hinc erat ex datis circumſtantiis eruere cauſas tam proëgumenas quam procatarticas, quæ morbo naſcendo inſervire potuerunt; niſi commoratio veſpertina in aëre humido & frigido febri inferendæ aliquid contuliſſet; & fortaſſe etiam factum eſt, ut intempeſtivis, atque reiteratis evacuationibus a legitimo ordine deflexerit morbus, atque funeſtus evaderit.

Febris nervoſa vel maligna lenta ſudatoria.

Nomina, quæ veteres febribus frequentius quibuſdam impoſuerunt, a ſymptomate quodam urgente deſumpta ſunt; ſic Elodes ex peculiari ſymptomate, quod perpetuis ſudoribus diffluunt ægroti, appellarunt. Symptoma vero hocce nec genus nec ſpeciem febris conſtituit,

---

cl. PLATNER. Philoſophiſche Aphoriſmen Tom. 2. de temperamentis, & cl. GONNER. patholog. pag. 522.

quemadmodum enim in iis, qui phthisi & tabe laborant, nec minus, qui gastricis, putridis, imo etiam tertianis *bb*) decumbunt febribus hocce liquationis genus aliquando supervenit, sic etiam in illis febribus, ubi nulla cacochyliæ signa, nulla sanguinis, reliquorumve humorum dissolutio, atque corruptio, uno verbo, ubi nervosi generis absque manifesta aliqua acrimoniæ colliquantis vi, quæ originem forte malo præbere posset, functiones perturbatæ sunt, & quas a putridis, aliisve febrium generibus discernere didici, aliquando nimiam talem sudoris evacuationem, symptomatis instar, urgere videmus.

HISTORIA MORBI.

Nono Maji die 1784 ad juvenem aegrotum, vicesimum agentem annum, tenerrimo corporis habitu praeditum, qui varias sollicitudines, paupertatisque difficultates; & frequentissime refrigeria pertulerat, accersitus sum.

Per quatuor dies quotidie pene, incertis tamen temporibus, leves caloris frigorisque vi-

bb) TORTI therap. special. l. 3. cap. 1.

cissitudines patiebatur. Sudoribus, qui non solum circa caput, collum, aliasve corporis partes, quosque lecti tepor non prolicuerat, quum in domo adhuc obambularet, manabant, perfusus quasi diffluebat. De lassitudine, vertigine, capitis dolore sincipitis partem occupante, & præcordiorum anxietate querebatur. Quibus minutum cibi desiderium, nausea, animi deliquia se jungebant. Pulsus erant languidi, inordinati, & debiles. Alvus compressa. Lingua tenui muco obvestita, cæterum humida & bona. Eccoprotico ex rhabirbaro dato, ter alvum dejecit. Circa noctem increvit febris pulsu crebriore, & celeriore, sed languido, cum pectoris angustia, atque oppressione. Per noctem somni nulli, & cutis sudore adspersa.

Altero die assidui sudores. Sollicitationes ad vomitum. Emetico parum phlegmatis insipidi ejiciebatur. Perseverabant vomendi conatus, ut ut nullis sordibus scatere videbatur ventriculus. Dabatur haustulus Riverianus. Paulatim conquiescere stimuli. De nocte sudor, nullus somnus.

Tertio die undecimo Maji, & septimo morbi die leviter insanit, & vires ita deficiunt, ut vix supino situ se movere possit. Manus tremunt. Lingua albida. Vultus modo ru-

befcit, modo pallet. Renum liquores fanorum fimiles: Sudor vaporis inftar, adfcendit. Pulfus parvi, contracti, atque inæquales. Gaftricæ indolis effe febrem fuspicans, rheum refracta dofi, ad faburram identidem educendam, præfcripfi, unde aliquot feceffus fubfecuti funt.

Duodecimo Maji levius fe habere videbatur, mens fanior, fed perdurat fudor. Medicamento pridiano interponebatur corticis peruviani decoctum. Sub vefperam ejufdem adhuc diei omnia exacerbantur. Loquitur multa, fed non ad rem. Mens obnubilatur quafi, interrogatus enim vix refpondet. Pulfus fluctuantes. Nox infequens inquietiffima fuit fine ullo fomno, cum tremoribus atque fpafmis. Decimo tertio fudoribus profufioribns puftulæ miliares erumpebant. Virium defectio, & languor ita increvêre, ut animi deliquiis faepe corriperetur. Mens inconftans. Lingua rubra, & humida. Urina limpida cum parciffima fufpenfione. Cantharides furis apponebantur.

Decimo quarto nox non fuit fine ullo fomno. Sudor moderatus, omniaque paulo mitiora.

Remifit etiam animi inconftantia.

Decimo quinto, & decimo fexto fatis commode fe habet, at decimo feptimo profufe alvus fluere incipit. Sudor frigidus & vifcidus

fronte emanat. Senſus alieni & ſtupidi. Ad ſiſtendum fluxum gelatina ex cornu cervi raſo, addito vino rubro aqua diluto, adhibebatur, & corticis peruviani decocto aliquot laudani liquidi Syd. guttulæ adjiciebantur.

Fluxus paulatim decrevêre, atque bono ſucceſſu continuatum eſt decoctum illud ad quadrinos dies. Alvus enim nec profuſe fluebat, nec claudebatur. Nil incommodi præter virium defectum ſentiebat, mente tamen non conſtans erat, & pulſus adhuc febriles erant.

Viceſimo primo pectoris oppreſſionibus atque ſpasmodico gutturis veluti præfocati ſenſu afficiebatur, nil liquidi deglutire potuit, quin, illis oblatis, ſuffocationis periculum augeretur; hinc aſpectu anxietatibus affligebatur, & difficillime ad bibendum impelli potuit. *cc)*

Præſcripti ſunt pulveres ſaccharo triti ex moſchi granis quinque, & camphoræ granis

---

cc) Hydrophobia ſpontanea, vel ſymptomatica a recentioribus appellatur. HIPPOCRATI ipſi hoc malignarum febrium ſignum non ignotum fuiſſe ex ſcriptis eius conſtat. Sic ait praenot. 265. „ Vehementer dolentes fauces abſque tumore cum labore & moleſtia praeceps exitium minantur. “ & 275. „ Ubi fauces in morbis acutis graciles ſunt, parvae ac dolentes, atque ubi os

duobus, ſingulis horis capiendi, impoſitum quoque pectori veſicatorium eſt,

Viceſimo ſecundo, eadem circa pectus incommoda. Fatuæ ad ſomnum inclinationes cum deliriis. Acceſſit ſingultus cum tendinum tremoribus. Arteriarum pulſus celeres, inæquales, & parvi, ita ut vix percipi queant.

Viceſimo tertio Maji, liberius ſpirat: non deſunt quidem ſudores, ſed moderate fluunt, cum iiſdemque urinam turbidam emittit. Simul & pulſus molles æquales ſpaſmorumque ceſſatio.

Viceſimo quarto, quum alvus ternis vel quaternis diebus officio non ſatisfeciſſet, clyſteribus ſoluta eſt.

In adſumendo corticis peruviani decocto nunc perrexit, & inter laſſitudinem quandam, brevibus ſomnis non valde reficientibus atque recreantibus, ſub deliriis levioribus, modiciſque ſudoribus procedebat morbus.

Quintum Junii menſis diem, ubi ſaliva fluere incipiebat, Salivalis iſte liquor paulatim tanta copia excernebatur, ut die noctuque, quo commode exiret, os hiare deberet, & ſu-

---

hiarit, ſi gracile appareat, nec facile contrahi poſſit, mentis emotionem metuere oportet."

pinus decubitus prohiberetur. Omnia nunc ſymptomata mitigabantur.

Mens reſipiſcebat, ſomnuſque reficiebat. Tumor etiam in inguine dextro duriuſculus ſine dolore aut rubedine prodibat. Superimpoſito emplaſtro reſolvente reſolutionem moliri conabar, quo etiam adjumento penitus propulſatus eſt.

Paulatim deſinente ptyalismo, lente quidem, ſed ex integro, ad naturæ modulum corpus rediit, & per omnia ſanus evadit.

Nulli certe dubitationi locus eſt, quin, ſive ad nervorum affectiones, & multa illa nervoſa ſymptomata, ſive ad totum morbi decurſum reſpiciamus, febris illa neque ex putridarum genere, neque gaſtricæ indolis, quam initio morbi accuſabam, fuerit, atque adeo nimiam tenuiſſimi liquidi per cutim epulſionem, quod abſque prægreſſis ullis ſtatim primi morbi diebus coctionis ſignis prodibat, nulloque ideo naturæ, ſive artis molimine provocabatur, uti ſymptoma morbi conſiderandam, vaſorumque illorum in cutis ſuperficie eructantium, inſenſibili perſpirationi dicatorum, laxitati atque debilitati adſcribendam fuiſſe.

Nono die morbi miliarium eruptio fiebat, ſed manſerunt mala ſymptomata.

Unde-

Undecimo diarrhoea immodica colliquativa absque ullis biliosarum vel putridarum sordium signis, neque salutaris. *dd*)

Decimo nono die mente constabat, urinæ criseos signa præ se ferebant, his morbus quidem sublevabatur, sed nondum terminabatur. Pergebat enim minori gradu, donec trigesimo primo ptyalismus summam opem tulit; hac enim copiosa excretione perfecte iudicatus est.

Febres bilioso-nervosæ.

Mater & tres nati, mali corporis habitus, & pauperate pressi, mense Junio 1783, quo tempore plures febre biliosa laborabant, morbique a bile oriundi multiplices prædominium obtinebant, (apoplexias enim pleuritides, & peripineumonias, colicas, arthritidem ex fomite bilioso tunc vidi) animo tristi metuque objecti a me sunt inventi.

Omnes languorem sentiebant, cui sensuum obnubilatio, tremores, capitis dolor, anxietas,

---

dd) In alvi perturbationibus & vomitionibus, quae sponte eveniunt, si qualia oportet purgentur, conducit, & facile tolerant, sin minus contra fit. " Aphorism. 2. sect. 1. edit. Foes.

& repletionis ſenſus ad præcordia, faſtidium, ciborum, vomendi conatus accedebant, intermixtis horroribus, & caloribus levioribus, pulſu debili, lingua flava, ſapore vitiato amaro, faciei colore ex pallido flaveſcente.

Mater quadraginta annorum a multis huc uſque annis valetudinaria & hyſterica; puella octodecim, chlorotica; ſoror quindecim, infirma & adverſa valetudine ſemper uſa, cui catamenia jam fluxerant; & juvenis frequentioribus e naribus ſanguineis evacuationibus exhauſtus, viginti duorum annorum erat.

Ex quibus, ſervatis reliquis, puella quindecim annorum vi morbi oppreſſa ſuccubuit. Præmiſſis ſolventibus, omnibus emetica exhibita ſunt; multa bilioſa vomuerunt. Caput omnibus valde ægrotabat, confuſum, ſtupidum. A propinatis pharmacis alvum leniter cientibus, materiamque bilioſam evacuantibus nullum aut perexiguum levamen. Præter puellam natu minimam reliqui in domo ambulabant; hæc enim ſtatim quinto morbi die pejoris conditionis fiebat, ſtupida, immobilis, taciturna, aſſidua in ſomnum proclivitate, inter deliria mitiora; noctu præſertim pulſibus celerioribus, inæqualibus, ſudoribus aſſiduis, urina limpida, lingua mucida, variiſque manuum ſpaſticis contractio-

nibus, lecto erat adstricta. Dabantur illi pulveres ex radice valerianæ salinis mixti; reliquis qui insomniis, vertigine, inæqualibus sudoribus, nidorosis saporibus levique surditate correpti, invite lacrymabantur, saliva digestiva.

Die 12mo Junii manuum pedumque convulsionibus, quarum vis, atque frequentia ita increvit, ut, elapsis aliquot horis, totius corporis partes fuerint convulsæ, oculis torvatis, & ad quæstiones nihil vel aliena respondentem, infestatam deprehendi puellam. Sub usu vero pulverum ex radice serpentariæ virginianæ, moscho & camphora, imminutæ sunt spasmorum accessiones, & subsecutus sudor largissimus, & urina turbida. Præterea vesicantia suris sunt applicata, & ob alvi segnitiem clysma injectum copiosam biliosam ejectionem effecit.

Reliquis, quibus extra lectum commorationem languor & morbi progressio non desinebat, præscriptum est decoctum ex cortice peruviano, additis tartari emetici aliquot granis; matris vero decocto, quam alvi fluxus enervans biliosus, atque exhauriens exercebat, loco tartari emetici sal ammoniacum adjiciebatur. Sequenti die nihil emendatam vidi puellam, quum stupida jaceret, strepitu & frequentioribus agitationibus vix emoveretur, vi-

ſus & auditus deperditus, lingua nigra, pulſus vermiculares vixque perceptibiles erant. Artus, lingua, & labia tremebant. Excrementa bilioſum quidem colorem, ſed nullum foetorem edentia invite exibant. Sudores frigidi, inæquales circa caput & collum emanabant. Antiſpasmodicorum, cardiacorum, & potuum vinoſorum uſu ægrotæ vires parum erigebantur, ſed manſit illa in ſoporem proclivitas in quartum uſque diem, quo convulſionibus univerſalibus, miſerrime vexata ægra ſub ſtertoribus, ſonoriſque reſpirationibus exſpiravit.

Reliqui aſſidue quidem ſed mite delirarunt. Omnibus veſicantia applicata ſunt, matri præcipue ob vertiginem & acerrimum capitis dolorem ad nucham, aliis ad ſuras.

Lotium plerumque pallido colore, alio tempore turbidum adparebat. Vigiliis diuturnis vexabantur. Ad occiput cephalæa ingraveſcebat. Pulſus tardiuſculi & nunquam elatierant. Semper moroſi & taciturni erant.

Mater de frequentioribus pectoris oppreſſionibus querebatur. Lingua morbi initio flava cum ſignis ſaburræ innioſæ humida fiebat, & cruſta ſordida flava ſeparari incipiebat. De nullo amaroris ſenſu amplius querebantur. Sudores confertim manabant. Alvus compreſſa ene-

mate vel levioribus eccoproticis ex rheo & sale quodam medio sollicitabatur, vires cortice, serpentaria, spiritu Mindereri, & camphora erigebantur. Tandem juvenis post tres, mater & filia post quatuor septimanas, postquam his saliva mucosa, salivationis instar, ex ore fluebat, viribus in dies crescentibus. convalescebant.

Prima jam facie in his ægrotis utriusque febris complicationem ominibar; nam sapor amarus, ructus amari, vomitus biliosi, conspirante & tempestate, cui bilis imperabat, characterem constituebant biliosum; at alia in his fuit febris ratio, nullis enim sese manifestabat exacerbationibus quotidianis; nullas alternis diebus, sive duplicis tertianæ habuit accessiones; quæ enim accessit febricula nervosæ fuit indolis, & nullum typum servabat. Pulsus naturali parumper celerior erat, minus tamen, ac in biliosis; calor temperatus, nec tam vehemens, quam in illis, qui alias bilioso morbo tenentur; urina in bilioso statu ruberrima, mox limpida, mox turbida erat; sitis tandem, alias multa atque impacabilis, fere nulla erat. Hinc omnia ad amussim neque ad nervosam, neque ad biliosam perfectam atque puram respondisse, morbumque complicatum fuisse, facile patet.

Iniquissima vitæ conditio, ærumnarum plena, sollicitudines, mœror, & tristitia, nervoso systemati inprimis inimica, in corporibus jam fractis debilitatem atque infirmitatem accersit; his dispositio in nervosam febrim nascebatur: quæ, peccante & gastricos humores simul vitiante bile, in febrem prorupit, quæ a bilioso certe vitio proximam non ducebat originem; rejectis enim licet copiosis sordibus biliosis, nullum ægri percipiebant levamen, donec vesicantium cardiacorum stimulo, torpente natura suscitata, morbique vi superata, in juveni largioribus æqualibusque sudoribus, & reliquis, excepta puella, quæ acrius periculosiusque infestata, artis quibuscunque præsidiis non auscultante natura, succubuit, salivatione morbus judicabatur.

De febris vernalis complicatione cum febre nervosa.

Febres tertianæ simplices plures mensibus Aprili, Majo, Junio, &c. 1787 occurrebant. Hinc inde etiam paucæ quædam gastricæ benignioris naturæ videbantur. Pituitosa materies, quæ primas vias obsidebat, primarium continebat fomitem, atque nunc febres intermitten-

vis, nunc febres continuas remittentes cum quotidianis exacerbationibus generabat.

Pauperioris fortis & conditionis homines, quibus victus duriores, præcipue carnes fumo induratæ, casei, solana tuberosa, aliaque communissima sunt edulia, præ aliis maxime his febribus subjacebant. Præter vernalem tempestatem intestinalis colluviei, pituitosæ præcipue, generationi maxime faventem, transpirationis negotium hoc tempore frequentissime impeditum, ob acre retentum & ad intestina delatum ansam præbuit. Juvenes & robusti, qui ex pituita tali febricitabant, solventibus, emesi, purgationibusque sanati sunt.

Debiliores vero, sequior sexus præcipuæ, quique curis, vigiliis, mœrore, pathematibusque diuturnioribus infirmati erant, non tam levi opera integritatem recuperabant. In his enim, quæ intermittebant initio, febres subinde in nervosas transibant, vel statim ad morem sive tertianæ, sive continuæ remittentis non prodibant, nullaque certa periodo sese exacerbabant, atque ad nervosam indolem accedebant. Nullum tales ab evacuationibus levamen habuerunt, quanquam a pituitosis sordibus manifeste liberati fuerint; idem enim fuit corporis languor, & lassitudo, iisdem fugacibus,

tum æſtibus, tum perfrigeriis horroribuſque; quaſi tot parvis febriculis, incerta quaſi lege afficiebantur, eadem fuit nauſea, idemque ciborum faſtidium, etſi vix ullum pravæ materiei, gaſtricum ſyſtema afficientis, relinqueretur ſignum; tunc non indifferens fuit, debilem membriſque quaſi fractum ægrotum evacuationibus perſequi. Jungebantur hisce capitis dolor, frigoriſque ſenſus, capitis partem poſteriorem occupantis, mentis alienatio, animi afflictio, pectoris anguſtia, & perpetua inſomnia. Pulſus erant celeres & debiles, calor febrilis, at plurimum mitis erat. Interdum caput fervebat, et extrema frigebant. Urina nullum deponebat ſedimentum. Aliqui de tinnitu, & ſuſurru aurium conquerebantur. Lingua, quæ antea viſcida, tenaci, albidaque pellicula obtegebatur, nunc erat rubra & humida. Alvus neque compreſſa, neque liquida. Cutis humida & mollis; imo aliqui ſudores leves & inæquales habebant. In omni hoc morbi decurſu modo obambulabant, modo lecto affixi erant ægri, ita, ut non valde ægrotare viderentur. In hac valetudinis ambiguitate ad tres, quatuor, vel quinque ſeptimanas verſabantur, ubi plerique ſine evidentiori criſi, alii ſuperveniente levi ſudore æquali cum bonæ urinæ ſedimento pr-

ſtinam recuperabant ſanitatem. Initio morbi profuere emeſes, profuerunt quoque, ſi multa ſaburralia ſigna adfuere, leniſſima cathartica. Provectiore jam morbo largiores non bene tulere evacuationes: hac ratione enim contingebat, ut, ſi pluries alvum dejceret æger, vires labeſcerent, morbique duratio diuturne protraheretur. Prima indicatione ergo in materie ſolvenda, atque e corpore eliminanda poſita, ſecunda in viribus ſervandis, illiſque ſublevandis ponenda erat. Veſicatoria, cortex peruvianus, camphora, ſpiritus Mindereri, & ſerpentaria fuerunt tunc opportuna; quæ medelam & curam abſolvebant. Ubi autem primæ indicationes omiſſæ fuerunt, aut ſurſum turgens materia purgante remedio excernebatur, aut temere ſanguis detrahebatur, per multas ſeptimanas, inter varias calamitates, vires languebant; donec evacuationibus cautiſſime excitatis, deinde cardiacis alexipharmaciſque, ad naturæ vires ſuccumbentes reſtaurandas, exhibitis, lente convaluerunt.

In quinquagenaria femina hujus generis exemplum vidi. Hæc curis, vita ſedentaria, morbis antea ſuperatis, viribus quodammodo fracta, Majo menſe in febrem tertianam ſimplicem incidebat. Fruſtra adhibita ſunt varia

digestiva, atque purgationes repetitæ; motus febriles enim nullum servare incipebant typum, nullusque dies a febre vacuus excurrebat, & a chinæ usu magis ingravescebat malum.

Die 2do Junii, cum curæ meæ demandaretur, animo erat dejecto, de insolito quodam per præcordia doloris sensu conquerebatur, horrores incertique caloribus mitioribus alternabant. Pulsus a naturali non multum discedebat, cui debilitas quædam conjuncta observabatur. Somni sub deliriis, insomniisque excussi, breves, neque reficientes erant Caput dolebat. Lingua humida & albescente muco tecta. Nausea urgebat, unde ad vomitum sæpe pervenit. Urina erat pallida. Alvus clausa. Saburram mucosam, pituitosamque regnantem statim detegi. Enemate injecto venter solvebatur, &, mitiorum salium mediorum solutione propinata, altero die materiam circa ventriculum turgentem vomitu ejiciebam. Pituitæ hæc ejectio ægrotam multum recreavit.

Nausea vix amplius urgebat. Sed cum reconditam aliquam pituitosam materiem adhuc suspectam haberem, paucum salem medium cum refractis tartari emetici portionibus, & dein potionem illam Riverii præscripsi. His alvus quidem blande ducebatur, & materia il-

la pituitosa, quæ ventriculo & intestinis adhærebat, ejiciebatur, vehementer tamen adhuc ægrotabat. Morosa, timida, lecto enim erat adstricta, surditas primis morbi diebus enata, adhuc perdurabat; sudores aderant fugitivi, parvi, & frigidi; æstus febriles modicus erat; extremorum frigus aliquando tactu percipiebatur, dum reliquum corpus calebat; urina limpida, nonnum quam turbida sine ullo sedimento; deliria taciturna, artuum tremores, tendinum subsultus, pulsus inæquales & languidi. Alexipharmacorum, cardiacorum, & ipsius vini his sub circumstantiis usus necessarius erat. Valeriana, angelica, serpentaria, spiritus Mindereri, & camphora, quibus tandem cortex peruvianus subjunctus est, adhibebantur.

Tandem copiosa saliva profluebat, quæ sub quinti diei finem cessabat. Aegra tunc convalescebat, & ad integritatem redibat.

Ex hac didici observatione.

Imo perinde non esse, alienam in ventriculo hærentem materiam purgante aut emetico aggredi, nulloque alio evacuantium genere, id, quod vomitu peragitur, obtineri posse.

2do Minus debilitare purgantibus emetica. Eccoproticis non juvabatur ægra, sed inde pejus habuit, quum emetico evidenter allevaba-

tur. Hinc cl. Stoll dicit „ non indifferens est, an emetico an vero purgante in febre saburrali utamur, nec alterum potest alterius vices supplere. Despicere oportet, an materies sursum an vero deorsum turgeat. *ee*)

Præter hanc, quam brevissima via, quidquid alieni in ventriculo collocatur, non modo evacuando, emeticorum usus adfert opem, sed & vasorum & nervorum systema concutiendo, quo lingua humectatur, caput allevatur, atque æger recreatur, summum subministrat commodum.

3tio Præmaturum corticis usum ante requisitam turgenti materiei evacuationem directe non adhibendum esse.

Proximam vero hujus febris causam in pituitosa mole non quærendam, febrimque comitantem nervosam fuisse, inde perspicuum esse arbitror, quod in reliquis pituita laborantibus, sola solventia, & emetica sufficiebant, ita ut, excussa saburra pituitosa, febris enecaretur; febris, quæ reliquos tenebat, statis horis remittebat, sive intermittebat, quum hujus febris remissiones incertæ fuerunt; mens reli-

---

ee) L. c. Tom. III. pag. 198.

quis ſana, huic confuſa fuit, urina alias præ-rubra, huic pallida; inſomnia denique & nulla putredinis ſive pholgoſeos indicia, nulliſque manifeſtioribus cauſis ſigna reſpondentia nervoſum characterem palam faciebant.

In alia annoſa femina, ubi leves quidam caloris & frigoris ſenſus, præcordiorum anxietates, laſſitudo, capitis dolor, ſpirandi difficultas, unius vel alterius lateris ſecundum hypochondria dolores, pleuritidem ſimulantes, morbum anteibant, ſanguis e vena mittebatur.

Poſt octiduum, vigeſimo tertio Maji meum petiit conſilium. Ægram inveni ſui non conſciam. Arteriarum ictus ſumme parvus, irregularis, & intermittens deprehendebatur. Lingua albido glutinoſo muco obducta tremebat. De morbo interrogata balbutiens confuſe & indiſerte cuncta prodebat. Mox faciei muſculi, mox artus convulſionibus diſtractionibuſque prehendebantur. Acceſſit abdominis tenſio, alvus difficilis, tuſſis ſicca vexans, ſumma virium proſtratio, urina limpida & cutis ſicca. Sanguinem miſſum nulla cruſta tenaci craſſa inflammatoria tectum, nullumque inde levamen ſecutum fuiſſe, ab adſtantibus reſcivi. Ceterum narrabant, per omne hoc tempus de ſapore oris fatuo, & vomendi conatibus conquerentem

ægrotam cibum faſtidiſſe, noctesque inquietas & inſomnes tranſegiſſe. Quale remedium adhibitum fuerit, non ſcio. Hinc, atque etiam ex aliis, quæ præceſſere, ex habitu corporis laxo, crudorum alimentorum abuſu morbum complicatum eſſe ſuſpicabar. Præter ſymptomata enim quæ certe nec ab inflammatione, aut a putrido quodam ſucco derivare potui, quæque nervos præcipue affectos fuiſſe ſignificabant, ſimul adfuere ſigna primarum viarum cacochyliam referentia. Viribus jam valde languentibus in conclamata fere ægra vomitiones, purgationeſque, quæ alvi profluvium, aliaque funeſta ſymptomata afferre potuiſſent, temere adhibere timui; conjunxi ideo medicamenta, quæ ſummam virium penuriam, & debilitatem quodammodo reficerent, materiam pituitariam ſolverent ejicerentque. Hauſit nempe ſingulis binis horis cochlearia duo decocti, quod habebat corticis peruviani unciam unam, cui poſt colaturam adjiciebantur tartari emetici grana tria, & oxymellis ſquillitici uncia una. Præterea ſuræ veſicatoriis tegebantur, & aliquot vini rhenani hauſtus propinabantur. Vomuit eodem die pituitam copioſam, & quaternis ſeceſſibus multum colluviei pituitoſæ excernebatur. Hos inter ſeceſſus animi deliquiis corripiebatur.

Pulſus arteriarum parvuli, & contracti erant. Noctem inter deliria tranſeuntia, & inſomnia egit.

Die 24to intermiſſus eſt uſus hujus decocti, quia alvum adhuc bis poſuit, & vires deficiebant. Linguæ conditio emendata erat, & cutis humectari incipiebat. Alterum nunc præſcripſi decoctum ex cortice peruivano, ſerpentaria virginiana, & ſpiritu Mindereri. Per ſex dies continuos ſudore madebat, verum non æquali. Urina mox turbida, nullum ſedimentum præcipitans, mox pellucida erat. Continuabat delirium, noctu vero magis quam interdiu, neque minus ſupererant vigiliæ aut convulſiones.

Die 30mo tandem ulcera aphtoſa oris prodibant, plurimus ſimiliter erumpebat ſudor æqualis, ſequebatur urina craſſa, turbida, ſedimentum deponens, atque nunc per iſtas criſes perfecte ſana evadit. Detergentibus utebatur gargarizationibus. Corticis peruviani decocto, cui aliquid rhabarbari, ut alvus adſtricta ſimul reſponderet, addidi. Ulcuſculis oris purificatis, perrexit debiliſſima ægra adhibere corticem peruvianum, unde vires rediere, & ſanitas reſtituta eſt.

Ex adducta obſervatione, cui longe plures adjicere poſſem, facile liquet, pectoris tales

affectiones aliquando ſimul cum malignis conjunctas, omniſque diatheſeos inflammatoriæ expertes apparere, quæ nullam ferunt ſanguinis miſſionem ſine majori & evidentiſſimo nonnunquam ægrorum periculo; quod non ignorans cl. Brendel, ubi ſummus vir de cognatione, quam habent paraphrenitides cum febribus malignis agit, ſequentia memoriæ tradidit. „ Frequentiſſime ſociam ſe addit peripneumonia ſymtomatica, cui quidem reſpiratio illa difficilior, & anhela cum tuſſicula conjuncta, non autem latenti, ex vulgari ſententia purpuræ tribuenda, neque laterum dolores deſunt, pleuritidis imagine ſymptomaticæ, ſed plerumque leves & rariores, deliriorum ad incrementa procedentium indices ". *ff*) Alio loco in diſſertatione de pleuritide vernali & æſtiva, ecquis paulo ſtudioſius in obſervandis morbis verſatur in malignarum febrium initiis &c. non attendit dolores pectoris, pulmonumque acutos ſatis, alias fugaces perque thoracem errantes, alias ſtabiliores? referendi huc dolores lateris, Hippocrati pluries memorati, a pleuritidum claſſe diverſi. „*gg*) Et cl. Huxham „: Interdum inæqualis & ſingularum

---

ff) L. c. §. 7. *gg*) L. c. §. 11.

larum partium calor & rubor, cum magna anxietate, irrequie, delirio, difficultate ſpirandi, & gravi pondere atque oppreſſione præcordiorum ſuccedunt; ita, ut aliquam adeſſe poſſe peripneumoniam, minus cautus credere queat obſervator: ſed hic inprimis cave, ne ſanguinem mittas &c.". *hh*) Mixtum morbi ſtatum ex pituitoſa colluvie & afflicto nervoſo genere ſtatim cognovi: quum vero nervoſa ſymptomata magis urgerent, indicantia a vitioſa materie directe non erant deſumenda, optimo itaque cum ſucceſſu, evacuantibus cum roborantibus mixtis, ægrotam ſervatam atque reſtitutam vidi.

Perſiſtebat hujuſmodi pituitæ diſpoſitio per æſtatem, & cum non raro contingat, ut ſecundum varia anni tempora, ut æſtate febres putridæ, autumno bilioſæ, choleræ, dyſenteriæ, & eodem modo morbi hyemales, & vernales etſi non ſemper in iis aliquid epidemici annotare licet, ſporadicæ ægritudines, quibus dominantis febris genius ſe nonnunquam jungit, hunc vel illum affligant; ſic hinc inde etiam vigentem conſtitutionem pituitoſam ab humo-

---

hh) L. c. Tom. 2. p. 85.

rum liquatione comitatam fuiſſe vidi. Imo evenit aliquando, ut putridæ hæ febres ſimul malignæ fuerint indolis. In binis, quorum alter paganus erat, & medicinam ſumere recuſabat hocce obſervare mihi contigit, altera, cujus, hiſtoriam in medium proferre liceat, urbana, nutrix erat.

Hæc aliquot ultra viginti annos nata habitu corporis aliquantum tumido, obeſo, cæteraquin ſana, neque impurioribus humoribus ſcatere viſa, poſtquam ſuam prolem per anni dimidium fere lactaverat, concredita eſt illi nutritio infantulæ cujuſdam. Toto lactationis tempore, quum ab amaſione ſe deluſam videret, diuturno mœrore afflicta erat.

Diebus 24. 26. &c. Maji menſis tertiana ſimplici prehenſa eſt. Febris emeticis, ſolventibus & leniter purgantibus fugata fuit, & convaleſcere videbatur; ita ut, ulterius adhibere medicinam, & diæteticis veſcendo pinguia & carnes infumatas, ſeſe adſtringere recuſans regulis, denuo nutricis vices ſubiret.

Die 18vo Junii poſtquam alumnam ſuam per annum jam lactaverat, conqueſtam de ſumma capitis debilitate, præcordiorum anxietatibus, virium defectionibus, leves horrores caloribus intermixti illam crebris ad vomitus ſti-

mulis prehendebant. Pulſus erat parvus, & celer. Lingua glutinoſa, & mucoſa ſorditie obducta. Oris ſapor pravus. Alvus per quatriduum compreſſa. Urina tenuis. Vigiliis vexabatur, & interdum delirabat. Ob ſaburræ pituitoſæ ad precordia orgaſmum, ea, quæ vitioſos illos humores educerent, non ſine utilitate me adhibiturum exiſtimavi. Solventibus præmiſſis, emeticum propinatum vomitiones multas pituitoſas, & dejectiones foetidas effecit. Uſus horum remediorum vero parum ſalutaris compertus eſt. Tarda enim & debiliſſima manebat ægra. Inſomnia & inquietudine laborabat. Horror & æſtus alternabant. Pulſus erant debiles, celeres, tremuli. Urina nunc pallida, nunc turbida. Lingua ſordida. Manus & lingua tremebant, & tendines in carpis ſæpe ſubſiliebant. Ceterum nullo dolore vel ſiti afficiebatur. In triſti hoc rerum ſtatu per ſeptimanam verſabatur ægra, de die per aliquot horas lecto adſtricta. Per totum hoc tempus indocilis ægrota remedia ex cortice peruviano, vel ſpiritui Mindereri, vel camphoræ, vel ſali ammoniaco maritato, interpoſitis eccoproticis lenioribus, aut non aſſumpſit, aut quidquid ori inditum eſt, non deglutivit.

Die 28vo graviore morbo facto, lecto

defigebatur, pulfus debiles exigui perfeverabant, caput temulentia, & ftupiditate quadam gravabatur, fudores breves, frigidi, inæquales emanabant, & per intervalla delirabat. Lingua mucofa in medio ficca erat. Sitis nulla. Somnus nullus. Auditus obtufus. Urina pallida. Accedebant fpafmodicæ faciei contractiones, alternique genarum æftus & frigora.

Die 29no dejectiones alvinæ involuntariæ fœtidæ cum fumma virium proftratione. Delirium mite cum inquietudine, pervigilio, fudoribus frigidis & glutinofis. Extrema frigebant, & facies rubore, & fervore omni momento fuffundebatur. Manus & pedes fpafmodicæ affectiones tenebant. Monita ægra de gravi morbo, morte certiffime fubfecutura, remedia, & alia quam quas jam præfcripfi, defiderabat. Iniecta ideo fuere enemata ex chamomilla cum camphora, & præter decoctum ex cortice peruviano, addito elixirio vitriolico, inter potum dabatur elixir vitrioli, & pulveres ex mofcho, camphora, & ferpentaria, & veficatoria furis adhibebantur.

Die 30mo maculæ floridæ rubicundi coloris, petechiales, pulicum morfibus fimiles in collo, pectore, & abdomine, intermixtis exanthematibus miliaribus tam rubris, quam albis,

cum ſudoribus acidis profuſioribus erumpebant. Lingua arida, tremula, & nigra erat. Pulſus vix perceptibiles, & quandoque elatiores facti, denuo ſubſidebant. Oculi triſtiores, & ſurdidiores aſpectu erant. Facies cadaveroſa. Urina craſſa, turbida. Stupida & clamore vix emota, non diſtincte reſpondebat, *ii*) Membrorum frigus tactu percipiebatur. Sequebantur deliria fugacia, & obſcuriora circa res conſuetas, tendinum tremores; & ſubſultus, alvi ſedes, inſcia ægrota, putridæ, & inter potandum ſonora deglutitio obſervabatur.

Tentata ſunt varia adhuc excitantia, antiſpasmodica, alexipharmaca, & anteputredinoſa. Sed in caſſum erant omnia. Accedebant convulſiones cum tremoribus, & tandem inter profuſiores circa caput & collum ſudores apoplectico modo 3tio Julii vitam finiebat.

Si omnium concurrentium ſymptomatum Συνδρομὴν perpendimus, ac antecedentes cauſas preſſius paulo examinamus; manifeſtum erit, noſtram ægrotam duo morborum genera, pitui-

---

ii) „Vocis defectiones in febre, quae convulſionis ſpeciem prae ſe ferunt, & in mentis emotionem cum ſilentio deſinunt, perniciem oſtentant." Coac. 248.

tosam saburram sociatam sibi habentium, simul infestasse; præter putredinis signa enim ex vitiosa hac colluvie primarum viarum originem trahentia, simul aderant symptomata nervosa, quæ illi, quæ aderat, putredini non respondebant, & quæ certe a putredine, quasi vera & unica causa, derivare non possum.

Solidis torpescentibus, animo infracto, & demisso praedita, febre intermittente corripiebatur; mature quidem petiit consilium, & aptis propinatis medicamentis, febris quidem emansit; variorum vero alimentorum ingestio, imprimis scilicet duriorum & ex victu animali, ubi viscera digestioni inservientia, jam debilitata fuerint, digestionis negotium denuo offendit, & corporis humores ad putredinem disposuit. *kk)* Præter hæc & alvus, & forte transpiratio suppressa, *ll)* & aestas, *mm)* putridæ corruptioni ansam præbere potuit.

Nulla enim alia apparens putredinis causa aderat, nullus tunc temporis morbus putridus

---

kk) Conf. cl. V. SWIETEN Tom. I. p. 116. & cl. QUARIN de curandis febribus p. 48.

ll) V. SWIETEN. Tom. 2. p. 139.

mm) „ Morbi, quos aestas & autumnus gignit, septici quid, maligneque ferunt, aut in malignos facillime mutantur." STOLL. l. c. T. 1. p. 33.

grassabatur, ubi ex epidemico contagio originem traxerit morbus, quum mitior epidemici morbi genius, quem aestas exceperat, tantam humorum dissolutionem non effecit. Complicationis suspicionem movere poterant, imprimis symptomata nervosa, a morbi invasione statim conspecta; in humorum resolutione, in morbi vigore potissimum sese manifestante, certe non quaerenda; eamque confirmabat, inhaerens nervoso systemati debilitas ex diuturna & frequenti animi tristitia, ex morbo praegresso, & constitutionis epidamice conditio, quae huic nervosarum febrium generi favebat, atque in vegetioribus febrem simplicem gastricam, sub nimia autem laxa corporis conditione gastrico-nervosam accendebat. Praeterea testantur optimorum practicorum observationes, febres putridas absque contagio non tam gravia symptomata nervosa conjuncta habere, sicut febres putridae, quae ex contagio originem ducunt. *nn*)

Evenerat denuo in hac aegrota cacochyma & imbecilli, quod non raro in complicato morbo medico occurrit, & in praecedentibus aegris accidit, ut nonnulla scilicet ex indican-

---

nn) Vid. cl. SELLE pyretolog. p. 168.

tibus inter ſe contraria, & oppoſitam ſibi medendi rationem poſtulent. Dejecta enim vitae vis, & nervoſi ſyſtematis ſymptomata, unice ab alienatis ad ventriculum & inteſtina delatis humoribus ortum ſuum non trahentia, evacuantia non permittebant; quum vero orgaſmus fomitis corruptæ maxime urgeret, & liquationis putridæ rudimenta nondum apparerent, illi initio morbi præ alia ſatisfacere conabar indicationi. Nihilominus tamen corruptæ illius materiæ reſorptione in ſanguinem præcavere non potui. Vires maxime proſtratæ tunc erant erigendæ, humorum putredo jam coepta corrigenda, & per varia corporis colatoria educenda. Hinc & pro indicantium varia ratione naturæ molimina obſervando antiſeptica, excitantia & antiſpasmodica, ſolventibus, ſudoriferis mixtis, & catharticis interpoſitis, præſcripta ſunt. Quæ cum reſpueret contumaciſſima ægrota, & cuncta in pejus ruerent alia quidem exoptavit medicamenta, & varia etiam ſumſit ſtimulantia, alexipharmaca, anteputredinoſa, ex quibus elixir vitrioli, *oo*) aqua diluta,

---

oo) Non poſſum quin magnae illius differentiae inter acidum vitrioli & elixirium vitrioli mentionem faciam: non in omnibus enim putridis fe-

præcipue placuit; at pertinax nimis, & insuperabilis nervorum systema afficiens latens causa, & humorum resolutio fuit, ita ut 15to morbi die extincta sit.

Febris nervosa pituitosa cum vermibus complicata.

Quanta ex vermibus in alimentorum canali hærentibus oriantur mala, experientia abunde docet, & ex epidemia verminosa, quam cl. vanden Bosch observavit, satis cognita sunt: non paucos hic mihi observatos casus possem referre, in quibus sopores, stupores, desipientiæ, convulsiones, & alia inde originem tra-

---

bribus indiscriminatim adhibenda sunt: multoties in putridis febribus celebratur acidum vitrioli, quod hic certe non conduxisset, nisi calida medicamenta, ut aromata illa calefacientia, quae fossilis huius acidi frigidam qualitatem emendant, qualia in elixirio vitriolico sunt, simul coniuncta fuissent. Idem etiam valet de reliquis medicamentis; evacuantia enim, cortex, diaphoretica, vesicantia, camphora, aliaque, quae omnia a tot magnis viris in putridis febribus laudantur, haud sine ullo discrimine adhibenda sunt. Qui plura de his scire cupit, adeat cl. SCHROEDER. l. c. T. II. de febrium putridarum differentiis, & cl. SELLE l. c.

xiſſe vidi. Quis mirabitur itaque, ventriculum & inteſtina occupantes vermes, & varias ad febres accedentes, omnia graviora atque atrociora reddere ſymptomata? Unicum ejuſmodi complicationis exemplum etiam hac æſtate vidi.

Juvenis quidam, qui ſuperiori anno febrem inflammatorio-billioſam cum exanthematibus miliaribus paſſus eſt, & quem curæ atque ſollicitudines multum exagitaverant, 22 annos natus, male ſani corporis habitus, lucri percupidus, atque negotiando ſibi victum parans, ſub finem menſis Julii tempeſtate tepida & pluvioſa frequentius æſtuans, primo Auguſti die cum levi horrore, calore, nauſea, laſſitudine, vertigine, capitis dolore, aurium ſuſſurru, ſudoribus colliquativis male ſe habere cœpit. Lingua ſordida, pituitoſa. Arteriarum pulſus parvi, frequentes & celeres. Pharmaco ſalino uſus, exacto nychthemero, medicamentum vomitorium ſumſit, quod multam pituitam excuſſit. Veſperi quum nulli ſeceſſus, inditum enema eſt, quod plurima mucoſa ſubtraxit.

Subſequenti nocte inquietudines, vigiliæ, anguſtiæ, jactationes, atque ſubdeliria.

Acceſſerunt tertio die ſingultus, tremores, ſudores inæquales, genæ fugaciter rubentes, & arteriarum pulſus intermittentes.

Præter pulveres e moſcho & camphora, emplaſtra veſicatoria ſuris imponebantur.

Medio die excruciari abdominis dolore coepit aeger, & vomitu ſpontaneo longum teretem vermem, qui ſub nomine lumbrici venit, ejecit.

Veſperi non amplius ſingultiebat, pulſus naturalibus parumper celeriores, neque intermittebant, & levari modice videbatur aeger.

Die 4to nauſeoſum, lingua trementi, ſubrubida, ſicca, pulſu celeri & languido inveni. Alvus ſuppreſſa, doloroſa. Urina clara. Enema imperavi, a quo multa mucoſa ſeceſſerunt. Decoctum ex radice valerianæ, cortice peruviano, adjecto ſpiritu Mindereri, revomuit.

Die 5to propinatis heſternis, & aliis pharmacis ex camphora, moſcho, ſerpentaria, ipſo opio, & vino, malum nihilominus increvit, & omnia ſurſum vomitu ejiciebantur. Somnus nempe erat turbatus, noctes inquietæ, ſimiliter & dies. Miti delirio deſipuit, & ſudores habuit breves, inæquales & frigidiuſculos. Pulſus nunc parvus & tardus, nunc celer & frequens, calor inæqualis, auditus difficilis, & animus inquietus. Oculi fulgebant, apex naſi auriſque extrema frigore afficiebantur, ſponte

nil desiderabat, & animi deliquiis corripiebatur. Alvus pigra persistebat, quæ, enemate injecto, sollicitabatur, quod præter mucosa aliquot vermes subtraxit.

Die 8vo, quum ad hanc usque diem non nihil obambularet, & extra lectum in sella consideret, lectum deserere non potuit, & cum nonnunquam cubitu surgere moliebatur, in dorsum relabebatur. De morbo interrogatus bene se habere asserebat, etsi totis artubus tremebat. Ab assumtis medicamentis nil solaminis habebat, quum maxima ex parte nauseosus fuit, & vomitu rejecit.

Circa vesperam accedunt deliria mitiora, arteriarum pulsus exiles, inæquales, deglutitio difficilis, *pp*) extrema frigida, coma vigil, tendinum subsultus, universi corporis convulsiones, & media nocte mors.

Licet non dissimulandum singultum, aliave symptomata ex parte a vermibus excitata fuisse; plurima & singularia hujus morbi sym-

---

pp) „ In febre vexato, collum repente perversum, ac vix deglutire posse, nullo existente tumore lethale. " Aphor. 35. l. 4. sect. 7. & Coac. praenot. 277. „ Per febres repente strangulari, & devorare non posse, citra tumorem malum est. "

ptomata, ſedulo inter ſe & cum reliquis comparata deficientibus putredinis aliiſve manifeſtoris cauſæ indiciis, occultioribus ex originibus hanc febrem generatam, vermes ſymptomaticæ inſtar affectionis huic ſupervenientes hunc morbum comitatos, & ex hac fonte originem non traxiſſe, nos certos reddidere.

Animi affectibus nervorum ſyſtema laceſſentibus, quo triſtitia, metus, cura, divitias augendi cupiditas referenda, diætæ erroribus aliiſque ad morbum ſuſcipiendum diſponebatur; quibus perſpirationis impedimento, aliiſve forinſecus advenientibus cauſis, febris excitabatur.

Demiratus ſum in hoc aegroto, qui in primo morbi ſtadio viribus adhuc ita valere videretur, ut ſolus electo ſurgeret, ab aliis parum ſuſtentatus incederet, ſtaret; accedente vero ſecundo morbi ſtadio, non ſufficientibus ad coctionem viribus neceſſariis, abſque ulla criſi malignis affectionibus apoplectico modo exſtinguebatur.

Variolae cum febre nervoſa.

Ratione febrium variolas concomitantium, nunc mitior, nunc periculoſior morbi decurſus eſt; longe diſparem enim obſervamus variola-

rum decursum & eventum, quibus febris inflammatoria adest, quas febris putrida comitatur, quando biliosæ indolis est, quando cum consuetis nervosæ febris symptomatibus morbus incidit, aut denique vario modo complicatæ conditionis sit. *qq*)

Facile hinc patet, magni momenti in variolarum curatione esse, si hæc bene distinguantur, & ad ipsam conjunctam morbo febrem curatio dirigatur; integrum mihi itaque sit, quasdam addere historias variolarum cum nervosæ indolis febribus conjunctarum.

Puella annos circiter septem agens, 31mo Decembris die 1784 moerens, impatiens de capitis lumborumque dolore multum conquesta est. Versus vesperam horror incursat, quem aestus excipit levis pulsu celeri & debili.

Die 1mo Jan. Nox erat insomnis, inquieta. Modice incaluit. Vehementior capitis, lumborum, & artuum dolor. Animus tristis. Lassitudo magna, ita ut erecto capite sustineri non potuerit. Urina pallida. Lingua albida.

---

qq) Conf. cl. SCHROEDER. l. c. dissert. circa variol. distribut. ratione febr. cum &c. resp. cl. FEIN, & cl. HUXHAM. l. c. dissert. de variol. T. 2. p. 121.

Nausea, & vomendi conatus. Dato emetico, multum evomuit, dejecitque, nullum vero in modum levatam vidi ægrotam.

Die 2do Jan. Præter auctam debilitatem & suspiriosam respirationem, symptomata eadem.

Dum variolæ hoc tempore epidemice grassabantur, & nunquam antea has passa erat ægrota, hunc morbum in ægrota suspicabar. Methodum vero universalem antiphlogisticam hic non locum habere, sed ad vires languentes excitandas, sic dictis alexipharmacis hic opus esse, & regimen calidius observandum existimabam. Vesicatoria suris apponebantur, & emulsio camphorata propinabatur.

Die tertio, quarto, & quinto Jan. Cæteris manentibus, æstus & horror alternabant, accessere & deliria mitiora, & breves sudationes.

Die sexto tandem cum universum corpus spectarem, in pectore, dorso, & lumbis maculas pallidas videbam. Symptomata vero non erant levata. Pectus enim adhuc erat oppressum, inquietudo magna cum artuum tremore. Omni bihorio sumsit pulvisculum ex moschi granis duobus, camphoræ grano uno, & sacchari granis decem. Potus erat vinum aqua æquabiliter dilutum.

Die 7mo Jan. Tota præcedente nocte in-

quieta & vigil erat. Exanthemata numero quidem aucta sunt, & in collo & facie etiam prodibant, sed erant depressa & pallida. Pulsus languebant. Vinum, & potio ex radice valerianæ, cortice peruviano, additis aliquot camphoræ granis, exhibebantur.

Die 8vo Jan. Nova pustularum copia erumpebat. Ob pectoris oppressionem, anhelosam respirationem, amplum pectori imponebatur vesicatorium.

Die 9no Jan. parumper sese elevabant, sero limpido semiplenæ.

Die 10mo Jan. confluebant, & maturationem aliqualem assequi incipiebant. Urina turbida, at feculenta erat, & alvus sponte sua respondebat. Corticis peruviani decocto spiritus Mindereri addebatur. Potionibus theatis ex floribus sambuci oxymel squilliticum adjiciebatur.

Die 11mo Jan. oculi clausi, febris moderata, copiosus ptyalismus.

Die 12mo nox tranquilla, manuum tumor.

Die 13tio salivatio parca, alvus fluens.

Die 14to Jan. exanthemata ubique incrustata exarescere, atque indurari incipiunt.

Die 15to tandem & sequentibus diebus vario-

variolae exarescentes decidere incipiebant. Sudoribus nocturnis madebat, & per omnia bene habebat, ita ut cibum appeteret. Per aliquot septimanas, interpositis lenioribus eccoproticis, in usu corticis peruviani perrexit, sanaque evadit.

Atmosphæræ conditio, & epidemica constitutio quidem talis erat, ut ad inflammatorias febres excitandas prona esset, *rr*) & omnes, qui hoc tempore variolis decumbebant, diathesin sanguinis inflammatoriam conjunctam haberent, ubi nonnunquam plus minusve corruptæ, & vitiosæ materiæ biliosæ complicationem vidi.

Tales variolæ validiorem febrem comitem habere solebant, & jam secundo vel tertio die erumpebant; nullis vero periculosis vel severioribus symptomatibus stipatæ erant, quando justis auxiliis antiphlogisticis inflammatio imminuebatur, aegri saepius electo eximebantur,

rr) Morbos, qui hiemali praesertim tempore oriuntur, ad inflammationes pertinere iam HIPPOCRATES notavit, cum inquit in aphorismis suis lib. 3 n. 26. „ Hieme morbi laterales pulmonum, inflammationes, lethargi, gravedines, raucitas, tussis, dolores pectorum, laterum, & lumborum, capitis dolores, vertigines, & apoplexiae. “

& ubi ad excretionem præparata & mobilis fuerit materia aliena vomitu expellebatur. Pro varia autem aegrotantium corporum conditione maxime discrepante incedebant cursu. Nostra enim aegrota pallida & laxiori corporis habitu prædita, ss) inflammationi creandæ quam maxime obstabat.

Febris exigua exacerbationes habuit suas incertas, perinde ac febris nervosa. Pulsus debiles. Renes pallidam urinam secernebant. Septimo a suscepto contagio die maculæ prodibant, primo in pectore, dein in facie apparebant. Nulla erat ab eruptione symptomatum levatio, lente & difficultes sese extollebant, tenuissimum humorem continebant, nec decenter maturescebant, quam imperfectam maturitatem copiosiori salivæ affluxu optimo cum successu supplebat provida natura.

Infans triennis (aliis tum jam in eadem domo variolis decumbentibus) a primis fere cunabulis malesani corporis habitus die 16to

---

ss) Huc spectant, quae leguntur apud cl. HUXHAM. l. c. Tom. 2. p. 133. „ Quando homines fibris laxatis debilibus, & tenui meroque sanguine praediti, aut qui paulo ante magnas perpessi sunt evacuationes, variolis infestantur, ne lancoelam applices, si aegroti vitam servare velis."

Jan. 1785 lassitudine, nausea, vomitione, & levi febri correpta erat. Lingua albida & sordida. Vomitus spontanei, arte concitati, pituitam educebant.

Die 17mo Jan. hebes & comatosa jacebat de nisu adorientium variolarum suspecta; de eventu admodum anxius eram & malum exitium ominabar. Epispastica plantis pedum applicabantur, pro potu serum lactis vinosum dabatur.

Die 18vo belle se habere videbatur, sic ut cibum appeteret.

Die 19no pulsus citatior. Tussis sicca. Urina pallida. Cutis arida. Alvus adstricta clystere sollicitabatur.

Die 20mo pallida facie, pulsuque parvo & debili, & sopore profundo decumbit. Vesicatoria suris apponebantur, & emulsio cum camphora adhibebatur.

Die 21mo absentibus signis latentis in ventriculo saburræ multum vomuit magna cum anxietate, atque inquietudine.

Die 22do hic & illic stigmata pauca & distincta, intus quasi cohibita & depressa deprehendi. Circa vesperam tremores & tendinum subsultus, Præter camphoram moschus dabatur.

Die 23tio tremores silebant, & jam aderant copiosiora stigmata.

Die 24to in pustulas exiguas sunt elevatæ.

Die 25to multo plures pustulæ visibiles sunt, quæ aqueam recludebant materiam, & in medio concidentes fuere. Extrema frigebant. Extractum corticis peruviani & vinum adhibebatur.

Die 26to in corpore universo confluebant, & subinde quædam pustulæ ruptæ materiem tenuem fundebant.

Die 27timo tota facies, flavida crusta tecta, apparebat. Alvi dejectiones copiosæ, saniosæ. Sequebantur tremores, sopor & mors.

Epidemice tunc temporis regnantes variolæ putridæ febrem indolis ex vitiosæ bilis fonte originem trahentem conjunctam habebant. Nulla vero in nostra ægrota ad putredinem dispositio aderat. Pulsus celer & debilis, urina pallida, horroris & æstus alternationes, sitis defectus, & tarda eruptio veram malignæ, vel nervosæ febris indolem denotabant.

Deficiebat actuositas illa naturæ ad elevandas, ac maturandas pustulas, licet vis vitæ alexipharmacis adjuvaretur, similibusque in casibus maxima cum utilitate talia exhibita fuerint, quæcunque tamen artis conamina eludit ac aspernavit natura.

Ex his itaque videre est, in omnibus va-

riolarum speciebus adeo hodie celebratam antiphlogisticam methodum commendandam non esse, interdum symptomata adesse, quae calidam, quae antea in curandis variolis in usu erat, exigere videntur, atque ad febrium discrimen variolas concomitantium magis, quam ad reliquas differentias attendendum esse.

Quemadmodum in variolis, sic etiam in morbillis, ad eam, quam conjunctam sibi habent febrem, respiciendum est; quum pro varia aegrotantium conditione, pro anni temporum, tempestatum diversitate, & pro varia epidemica constitutione, diversa facie se sistit hic morbus, & subinde ad febrem nimirum moderandam venae sectionem, & pro circumstantiarum ratione etiam iteratam, quandoque, nulla morbillorum ratione habita, bilis viciatae & humorum putredinis oppugnationem, nonnunquam vero, ut nervorum infirmitatem, febrimque languidam, nervosa sua indole satis conspicuam, cardiacis & alexipharmacis suscitemus, exigit. Morbillosos complures autumno 1784 curavi. Ordinarie prae aliis febribus morbillos potissimum biliosas, quibus nonnunquam aliquid phlogisticae diathesi sese associavit, adamasse, observavi. Plurimis os amarum, ructus amari, lingua sordida, pectoris oppressio, ca-

lor magnus erat; emetica, salina, nonnunquam & phlebotomia cautissime instituta, optimum præstabant auxilium; debito enim & regulari tempore prominebant, opportune exsiccabant, & sine ullis diffi ultatibus morbus feliciter solvebatur. Nonnullis, etsi perpaucis, infirmiori corporis habitu præditis, exceptis. In his enim non ita morbus procedebat, ex languidiore naturae motu exanthematum eruptio retardabatur, & septimo vel octavo nimirum die primum circa humeros, & pectus, dein in facie prodibant morbilli. Animus tunc ab epidemica constitutione avertendus, & ab omnibus, quæ evacuationem moliuntur, medicamentis, nisi necessitas urgeret, abstinendum erat.

Duo hujusmodi aegrotantium exempla narrabo.

Inter tres pueros, qui Septembri mense 1784 morbillis corripiebantur, unus erat pallida facie, octo annos natus, qui tussi sæpius laborabat. Is octavo Septembris tussicula, sternutatione, atque vomitu corripiebatur. His supervenere frequentes horripilationes cum intermixtis caloribus, cephalalgia, oculi lacrymantes, noctes inquietæ. Ob albidam linguam, vomendi conatus, & ciborum fastidium emeticum propinatur. Infirmitas, quæ primis die-

bus ægrotum adhuc ambulare ſivit, augebatur, deliria mitiora ſymptomata priora comitabantur, & ſpaſmis tenebatur. Pulſus erant parvi & celeres, urinæ tenues. Veſicatoria ſuris, & emulſio cum camphora adhibebantur. Octavo tandem morbi die morbillorum eruptio contingebat, qui maculas pallidas circa humeros & pectus ſeſe exſerentes, referebant. Nulla tamen symptomatum fit levatio; tuſſis humida cum pectoris oppreſſione, & difficili deglutitione valde torquebat. Vires vitæ languebant, & artus tremebant. Præter gargariſmata ex decoctis leniter mollientibus, & ſyrupum pectoralem ex oximelle ſquillitico & ſulphure antimonii aurato, pulveres e camphora & antimonio diaphoretico non abluto exhibebantur. Efflorescentiæ, inter quas quædam rubræ, aliæ pallidæ conſpiciebantur, nunc magis erumpebant, atque unam cuticulæ partem poſt alteram occupabant. Facies refertiſſima erat. Sub finem quarti diei ab eruptione incepta exſiccari, atque deſquamari incipiebant morbilli, tuſſis & pectoris oppreſſio nonnihil remittebat, cutis mollis & humida fiebat. Mixtura diaphoretica ex ſpiritu Mindereri & aqua florum ſambuci confecta, lenem tranſpirationem, quam natura civerat, promovit, qua febris ſolveba-

tur. Nihil incommodi, præter tuſſim moleſtam & virium debilitatem, remanſit, protracto vero corticis peruviani & lichenis islandici uſu, adjecto oximelle ſquillitico convaluit, & evanuit tuſſis, quam poſtea nunquam expertus eſt æger. *tt*) Advocabar ſeptembris menſe ejuſdem anni ad aurigae cujuſdam filiolum quinque annorum.

Mater narrabat, quod jam diu ſanitatis incommoda perſenſiſſet puer, quum pallidus, emaciatus, ſæpius diarrhoea corriperetur, & abdomen expanſum haberet.

Præſens malum initium cepit cum vehementi aegritudine, & aſſidua in ſomnum pro-

---

tt) Graviores & pertinaces poſt morbillorum deſquammationem remanentes tuſſes cum parca & tenaci exſpuitione, neque reſolventibus ſtimulantibuſque perdomandas; imo etiam exaſperatas, lichenis islandici uſu oppugnatas vidit doctiſſimus vir MARCUS HERZ in ſecunda epiſtolarum ad medicos ſylloge. Statim vero ſummo iure ſubiungit idem cl. vir, quum non ſemper una eademque morbi conditio ſit, temperamentum aliquod, & ſummam cautionem in huius uſu adhibendam eſſe, & exacte ſatis explicuit, & ex collatis ſuis obſervationibus, & chemica huius remedii analyſi optima & lectu digniſſima tradidit praecepta, quando & quomodo tam in pectoris, quam in reliquis morbis iuvare poſſit.

pensione, cita & suspiriosa respiratione. E naribus tenuis humor exstillabat, qui crebras ciebat sternutationes. Oculi tumentes atque lacrymantes erant. Febris non erat magna. Quandoque etiam delirabat. Accedebat nausea, & omnium eorum, quæ assumebat, vomitus. Producebantur haecce symptomata ad septimum usque diem, quum convulsionibus corriperetur. Quibus sponte desinentibus, macularum eruptio pallidarum, morsus pulicum referentium, modicissime elevatarum, circa femora, ventrem & pectus prodibant.

Quum nunc primum 17mo Septembris, postquam evanuisset efflorescentia, aegrotum viderem, continua diarrhoea plane confectus jam succumbere videbatur. Nullum febris præsentis criterium ex pulsu desumere potui, quum adeo langueret, ut arteriarum ictum vix explorare potuissem. Extrema levioribus convulsionibus infestata, frigebant. Quo in statu cum deprehenderem aegrotum, fricationes, epispastica cruribus, & vesicatoria suris adhibita sunt, adsumsit & pulveres ex moscho, serpentaria & camphora confectos, præter hæc vinum, & laudanum liquidum Sydenhami, cujus guttas sex ad decem propinavi. At non obstante efficacissimorum remediorum usu, misere sequenti nocte suffocatus periit.

Has quod attinet obſervationes, ex ſymptomatibus ſatis perſpicuum eſſe ſuſpicor, graviora ſymptomata, quæ morbilloſos hos comitabantur aegrotos, nulli certe ſanguinis abundantiæ, nulli alienæ circa præcordia materiæ, nec minus humorum pravæ qualitati ſive putredini; nervoſæ vero veroſimillime perturbationi, a morbillorum ſeminio inductæ, tardam ultra conſuetum terminum eruptionem debilitatae nimis naturæ, alvique fluxum in ſecundo aegroto acri materiae morbilloſae, inteſtina irritanti, adſcribenda fuiſſe. Falleretur itaque ſane, qui nullo modo febrem reſpiciens, omnium morbillorum curam una eademque ratione abſolvere vellet.

Binas, quas obſervaſſe mihi contigit circa phrenitidem hiſtorias, adnectere mihi liceat.

HISTORIA I.

FEmina, 50 circiter annos nata, a curis, atque animi pathematibus variis, triſtis, cogitabunda, gravi moerori immerſa 23tio Auguſti 1781 meam petiit opem.

Ante annum, poſtquam ab aliquot jam ſeptimanis mariti valde amati mortem fleviſſet, curru, quo vehebatur, in itinere ſubverſo, ca-

put ad lapidem graviter alliferat, indeque offi frontis fuper oculum finiftrum aliquot pollicum longitudine, quafi cultro diffectum vulnus inflictum erat. Ab eo tempore vertiginofa, & capitis dolore vexata erat.

Per quatriduum ad minimum jam leviter febricitabat, defipiebat, & minus appetebat.

In lecto nunc decumbens aegra fumme languebat, de doloribus per thoracem & præcordia querebatur, madore frigido perfundebatur, & noctes cum multa jactatione infomnes tranfigebat. Arteriae debiliter admodum & inordinate fe vibrabant, urina intenfe rubefcebat, & fedimentum lateritium praecipitabat. Alvum dejecit, neque guftu depravato, neque naufea vel vomitione afficiebatur. Cum autem linguam infpexiffem, multo albido muco, nulla fiti urgente, obducta erat. Mixturam ex fale medio præfcripfi, qua dejecta funt pauca excrementa. Nox infequens irrequieta fuit.

Die 24. Augufti pulfu celeri, duro, & pleniffimo plurimum defipuit, fanguinis uncias decem illico detrahi juffi, qui nulla crufta phlogiftica tegebatur. Exhibebantur potiones cum copiofo nitro, & alvus clyfmate movebatur.

Vefperi ejus diei reverfus aegram modo huc, modo illuc, fe jactantem & furiofe deli-

rantem, ita ut alias placidiſſima femina adſtantibus timorem incuteret, ſudore perfuſam inveni. Tendines tremulo ſubſultu affectos, & pulſum debilem vibrantem obſervabam. Multum mihi tunc dolebat animus de ſanguinis evacuatione, a qua nihil emendatam, quin potius omnia deteriora vidi; veſicatorium latum & magnum ad nucham applicandum curavi, & pulveres, qui largiores camphoræ doſes continebant, tertia quaque hora repetendas, præſcripſi. Noctem inter furias exegit, identidemque e lecto exiliebat.

Die 25to Auguſt. mitius delirabat, interrogata non reſpondebat, & alloquentem reſpiciebat. Labia ad ſermonis ſpeciem movens muſſitabat. Pulſus humillimi, tendines ſalientes, ſudores exigui. Urinæ & linguæ conditio me latebat. Remedia eadem. Sub noctem ſubriguit, poſtea ſubſecutum eſt ferox, & perpetuum delirium, ſublata reſpuit, & protervum reſponſum dedit.

Die 26 Auguſt. quodammodo quieta & minus furioſa erat, ita ut interrogata, licet inepte reſponderet, ſubinde ingemiſcebat, & reſpirationem ſuſpirioſam edebat, ſudore tota nocte profuſo madebat. Pulſus frequentes, debiles, lingua ſicca, albida, urina clara ac te-

nuis. Oblata denuo ſorbebat. Alvo obſtructa, enema imperabatur. In potus locum ſerum lactis vinoſum dabatur, & ſpiritus Mindereri, cui camphoræ ſcrupulum, ſpiritum vini ſolutæ, admiſſum fuerat, præſcribebatur. Nox vero deterior erat, recrudeſcebant enim ſymptomata, & plus quam præcedenti nocte ſæviebant. Reſpuebat quæcunque eidem offerebantur, perpetuo ſeſe jactabat, & vociferabatur, tendines ſaliebant.

Mane 27mo furioſo delirio manente, & pulſibus creberrimis humilibuſque, veſicatoria duo ad internas tibias applicabantur. Circa meridiem ſymptomata plurimum levabantur, mitius delirabat, & abſque furoribus diem exegit. Exacerbationes ſolitis horis non recrudeſcebant. Nocte ſudore univerſali, & calido perfuſa, placide dormivit.

Sequente mane 28vo quietius quidem habebat, ſed obſcure adhuc deſipiebat. Pectoris anguſtia, languore univerſali, levibuſque tremoribus corripiebatur, & ſudoribus multis perfundebatur, linguæ major humiditas, pulſus molles, languidi, urina vero multum tincta, nullum ſedimentum deponens. In virium languentium ſubſidium chinæ decoctum, adjecto ſpiritu Mindereri, adhibui. Noctu pluſculum deliravit inter exiguos ſudores.

Die 29no Aug. eadem manebant ſympto-mata, indeque, ut perſiſteret in uſu corticis peruviani, juſſi.

Die 30mo Aug. per intervalla delirabat. Præcordia dolebant, atque contenſa erant. Alvus per aliquot dies conſtipata a propinatis pulviſculis e rheo movebatur. Nocte placide peracta.

Die 31. Aug. Tuſſis pertinax, pauca tantum ſputa egeruntur. Exhibebatur ſulphur antimonii auratum & oximel ſquilliticum. Urinam etiam copioſam cum laudabili hypoſtaſi innatanti reddidit. Sequenti mane a delirio, tuſſi, dolore, reliquiſque ſymptomatibus plane liberatam inveni, & repetitionem corticis ter quaterve in die ad ſeptimanam mandavi.

Ad hunc uſque diem optima utitur valetudine, niſi quod ex aëris mutatione levem ſaepius capitis dolorem patiatur.

HISTORIA II.

Virgo quædam annos 24 nata, menſibus paulo copioſius purgari ſolita, poſt moerorem longum terroremque multum ſub initium Octobris 1782 febricitare incipiens, de gravi capitis dolore conquerebatur. Alimentum omne

faſtidio ei fuit, & ſomnolentia identidem premebatur. Tendinum ſubſultibus aliquoties inter dormiendum, nec non levi delirio nonnunquam tentabatur; laborabat etiam dyſpnoea & praecordiorum anxietate, de ambulatione quamvis leniſſima palpitabat cor.

Haec fere a ſex diebus invaluerant ſymptomata.

Sed die nono Octobris media nocte intenſo corripitur delirio. Appetente aurora adveniens, horrendum in modum deliram, inquiete e loco in locum ſe jactantem, faſtidioſam, ſponte vomentem deprehendi aegrotam: aliquando præter morem hilarior evadebat, atque ridebat. Non multum tamen febricitabat, pulſum enim protinus exploravi admodum debilem, celerem & interdum inæqualem. Lingua non admodum ſicca, ſed humida, ſubalbida; alvus clauſa, cutis uda, levibus ſudoribus perfuſa.

Enema imperavi, & vomitorium ex tartari emetici granis tribus, & aquae fontanae unciis quatuor cochleatim omni quadrante horæ ſumendum, donec vomitus ſequatur. Ter vomuit, & ſemel dejecit. Noctem inter furores tranſegit.

Die 11mo Octobr. plurimum febricitavit.

Pulſus citati, fortiores, & pleniores heſterno die. Perparum ſanguinis, quem poſtridie & colore & conſiſtentia ſanorum quam ſimillimum inveni, detrahendum, & duo poſt venæ ſectionem veſicatoria ad ſuras ponenda curavi.

Nocte inter tremores, & muſculorum faciei contractiones per aliquot horas dormivit.

Die 12 Octobr. mitius delirabat, urina, quam toto decubitus tempore nondum inſpexeram, pallida. Pulſus debilis & celer. Propinata ſunt remedia ex camphora & ſpiritu Mindereri. Noctem inter deliria & largam diaphoreſin exegit.

Die 13tio Octobr. continuat diaphoreſis; cætera ut pridie. A meridie vero ſubito totum corpus, comitante delirio furioſo, convellitur. Veſicans ad nucham, & pulveres e moſcho & camphora confecti, adhibebantur. Subſequenti nocte perpetuo delirabat abſque convulſionibus. In eodem fere ſtatu manſit nunc mitius nunc intenſius delirans ægra ad 16tum. Tunc cepit ubique ſudoribus copioſis perfundi cutis, parum aut nihil amplius alieni locuta eſt, placide dormivit, & integre convaluit. *uu*)

Ani-

uu) „ Convulſio in febre ſuborta, febrem primo die, aut poſtero aut tertio finit. " in Coac. praenot. n. 137.

Animo meo penitus tunc insederat adhuc opinio omnem phrenitidem in cerebri vel membranarum illud involventium inflammatione, sive hoc primario vel secundario affectum sit, consistere, donec magnorum virorum auctoritas, qui aliunde eam arcessebant, & oblata occasio ex natura rei petita hanc cogitationem aut prorsus negligendam, aut saltem addubitandam, docuit.

Lubenter concedo, ex binis, quæ observavi exemplis, non ad omnes concludendum esse phrenitides, & varias phrenitidis esse posse causas, sicuti compluribus cl. Stoll comprobavit exemplis. *vv*)

In utroque vero casu nulla cerebri & meningum inflammationis, nulla sordium circa præcordia collectarum, similisve materiæ indicia erant, & quaecunque prodibant symptomata (quanquam phænomenorum rationes scrutari, quod neminem latet, haud facile sit) hujus modi erant, ut a nulla alia scaturigine, quam a nimia nervosi generis sensibilitate petenda essent, ita ut inde concludi possit, dari etiam phrenitides, quæ unice a nervoso systemate

---

vv) L. c. Tom. 3. p. 147. de sede & causa phrenitidis.

pendere videantur, ubi, licet attentissima observatione, nihil quod proximæ causæ vice fungatur, detegi possit in corpore.

Prædisponens causa in nostris ægrotis, etsi quæ excitarunt hanc causam, non patebant, neminem latebit, qui, quantam animi affectus nervis inducere valeant mutationem, consideraverit. A mœrore phrenitidem natam notavit celeberrimus Boheravius, quam in Vidua nobili cl. præceptorem vidisse narrat cl. ejus commentator, imo ad credendum sum inclinatus, hanc ipsam phrenitidem, quam refert cl. van Swieten ab omni inflammatione alienam, & nervosam (venia sit verbo) potius fuisse; quum paulo ante dicit: „ quandoque subito in nervum erumpit diu suppressus mœror, licet nulla alia causa accesserit. Vidit hoc in Vidua celeb. Boerhav. &c. " Imo meminit phrenitidis idem cl. de Swieten: „ quam Hippocrates in Dealcis uxore ex mœrore vidit. *ww*) "

Initio leviter desipiebant, *xx*) inopinato ferocire incipiebant. In prima ægrota delirium

---

ww) L. c. Tom. 2. p. 585.

xx) Hinc „ in phreniticis omnia circa initia sedate & moderate se habere " ab HIPPOCRATE dictum est. Vid. eius Coac. praenot. n. 92.

ferox, perpetuum non erat, ſub veſperam enim ſemper recrudeſcebat, noctu graviſſimum erat, mane remittebat, donec quarto a furoris exordio die ſedabatur. Non tamen ideo a morbo prorſus liberata erat, ſed ſupererat adhuc delirium, præcordiorum dolores, aliaque ſymptomata, donec largiore bonae urinae copia febris plane tollebatur.

Alteram per ſeptimanam ferox delirium afficiebat, non ſemper tamen illa ferocia aderat, & aliquando nullis certis ac ſtatis horis alligata remiſſior erat, donec una cum morbo omnia ſymptomata per aequales & copioſiores ſudores evaneſcebant.

Corollaria ex hiſtoriis praecedentibus derivata.

Febris maligna & nervoſa, cum in utrisque febribus nervoſum ſyſtema ob vitium aliquod ipſi inhærens idiopathice afficitur, quo facile a reliquis febribus, quae ſedem ibi non habent, ubi nervi modo ſymptomatice afficiuntur, & a ſanguinis corruptioue, ſive abundantia, vel primarum viarum vitiis aliisve proximam ducunt originem, ſejungitur, cum in hac nulla perſpicua cauſa percipitur, unus idemque morbus eſt.

In curatione hujus febris ob defectum plenariæ cognitionis proximæ ejus causæ, rationalis therapia vix quidem prostat; curationis tamen cardo in eo potissimum versari debet, ut curationis sciagraphia per indicationes reddatur, observando naturæ molimina, perscrutando & cognoscendo ægrotantium virium, & imbecillitatis æstimationem; ita ut nunc perspiratio, datis lenissimis diapnoicis, æquabilis conservetur, nunc spasmi antispasmodicis mitigentur, nunc vires vesicantibus, camphora, *yy*) aliisque erigantur.

Damnanda vero, qua iteratis venæ sectionibus, emeticis purgantibusque exanimes curantur ægroti, methodus.

Nec minus dubito, rationalem medicum ex commendatis specificis remediis multum solatii capturum esse, quæ jactantur enim de potu Caffe, febre nervosa laborantibus propi-

yy) Cl. HOME in eius Clinische Versuche &c. p. 38. camphorae usum in nervosis febribus non modo perstringit, verum etiam reprobat, cui tamen, reclamitante experientia, assentire non possum. Id tamen dictum esse velim binis aegrotis, qui phrenitide laborabant, & in quibus summa nervorum fuit sensibilitas, summo fuisse hocce remedium adiumento. Quaeritur itaque, utrum potius in excessu sensibilitatis, an in torpore & languore medicina sit salutaris?

nando, vetularum magis, quam medicorum fidem mereri videntur. zz)

Corticis peruviani ufum præter indicantia, & abfque neceffaria cautione adhibere femper timui; & cum definitum plenarie adhuc non fit in his febribus, fub quibus indiciis cortex fit falutaris, vel noxius, minime laudanda videtur ejus adminiftratio, quando morbifica materia nondum fufficienter fit foluta, quando refpiratio difficilis, lingua valde ficca, rigor, & fymptomata nervofa valde urgere videntur, fputa e pectore educenda, neque minus fub ipfa febris exacerbatione.

Quoad opium in febribus nervofis, etfi a multis laudari in hac febre video, *a*) & ad nimiam fenfibilitatem, & deliria fedanda, & vigilias arcendas nil utilius convenire videtur, libenter tamen, nifi diarrhoea nimis profufa incidit, abftineo, quum non raro, quod optimorum practicorum obfervatione fatis conftat, in quibus ægrotantium conftitutionibus (inftitutis licet evacuationibus neceffariis) vigilias, corporis jactationes, atque inquietudi-

---

zz) Conf. cl. JEITTELS obfervat. med. p. 27.

a) HOME l. c. p. 60. & CAMPBELLS Beobachtungen über den Typhus.

nes adauget, & soporis statum producere valet. Præterea nervos debilitat, & coctionis, criseosque negotium, teste cl. Trallesio, perturbat, quando ita asserit: „ Crisis est evacuatio cocti non assimilandi, sitque per sputum, per vomitum, per diarrhoeam, per urinam, per sudorem; sed opium supprimit omnes excretiones, excepto sudore, atque observationes practicæ abundant infaustis exemplis salubrium illarum excretionum, quæ criticæ futuræ erant, quomodocunque suppressarum, irreparabili ægrotorum damno, quare merito de opio eas vere insita sua vi supprimente dicitur, quod turbet, & inhibeat crises in damna ægrotantium. *b*) "

Vesicatoria emplastra optimos præstant effectus, nec vituperanda sunt emetica morbi initio.

Victus ratio debet esse exquisita, non ita tamen ut in aliis febribus, neque antiphlogistica, nec minus acida e fossilibus educta, quum vim nerveam & irritabilitatem minuunt, vitanda; sed regimen paulo calidius observandum, & vini aliquid identidem permitti potest.

Interdum febris nervosa cum putridis,

---

b) De usu opii sect. II. §. 12. p. 97.

gaſtricis, aliiſque complicatur, unde difficilis morbi diagnoſis, & diſſenſus medentium in definienda febrium malignitate, & diverſa in curatione artis adminicula, ſiquidem conjuncta talis conditio, ad quam mentem non ſatis intenderunt, plerumque morbi initio leniora poſtulat evacuantia, quæ alias facillime nociva eſſe poſſunt, derivanda videntur.

Quoad decurſum & ſymptomata, maxime gradu differunt ejuſmodi febres, ita ut nunc lentæ & mitiſſimæ ſint cum fugitivis deliriis, & parcioribus ſyſtematis nervoſi perturbationibus, nunc graviores nervorum affectus, ut motus convulſivi, tendinum ſubſultus, aliaque animadvertantur, & interdum furioſa deliria, aliaque, quæ maximam nervorum ſenſibilitatem demonſtrant, & ſummum malignæ febris gradum conſtituunt, obſervantur.

Sudor modicus, æquabilis, ſalutaris eſt, immodicus, quoniam ſine coctionis ſubſidio profluit, nullum levamentum præſtat, copioſus vero, quum reliqua ſigna quoque votis reſpondent, diebus criticis optimæ notæ eſt.

Urina turbata, parumque ſecedens, nullum certum & abſolutum coctionis ſignum, & materiæ morboſæ evacuationis exhibet, ubi febris, vigiliæ, aliaque ſymptomata majori

vel minori gradu pergunt, non desperandum autem recrudescentibus symptomatibus cum deliriis & convulsionibus.

Nulli signo solo redeuntis valetudinis fidendum.

Nulla morbi solutio fit per hæmorrhagiam, sive per alvi fluxum.

Salivatio non modo in febri simplici nervosa, sed etiam complicata utplurimum salutaris est.

Pulsus raro plenus, sive durus observatur, sed plerumque inæqualis, parvus aut intermittens tangitur, mollis vero atque æqualis post criticam aliquam evacuationem, sive imperfecta vel perfecta hæc sit.

Tussis & diffi ilis deglutitio non ab inflammata aliqua pulmonum, sive faucium parte, sed ob impeditam respirationem, & faucium contractionem a nervorum spasmodicis affectionibus exoritur.

Nec minus præcordiorum anxietates, dolores, respiratio difficilis signa certa sunt alienæ circa præcordia hærentis materiæ, sed testantur potius de nervorum perturbata functione.

Surditas in hac febre pro nervorum affectione habenda, quæ neque alvi profluvio, aliave excretione sistitur.

Nunquam parotidum tumores in his febribus vidi.

Interdum latente tam proegumena, quam procatarctica causa febris producitur. (Histor. III. pag. 86.)

Incertum morbi tempus est, in longum vero excurrens cum minori symptomatum vehementia, quam in principio, & denuo exacerbans, ut plurimum solvitur.

Quam lene etiam primum morbi stadium decurrit, de morbo leviori aut graviori non testatur, de repente enim in atrocius quandoque discrimen adduci observavi.

Periculosæ metastases sunt, quæ ad pulmones fiunt, & mors expectanda, quando nulla sputi fit ejectio.

Aphtarum ad fauces depositiones non semper gastricæ sunt originis, neque minus gangræna, aut petechiæ (deficientibus reliquis putredinis signis) ab humorum putredine producuntur.

Mors in plerisque placida, alii cum anxietate, & stertorosa respiratione, spiritum effundunt.

FINIS.